

AURORA VALLERO Sense límits

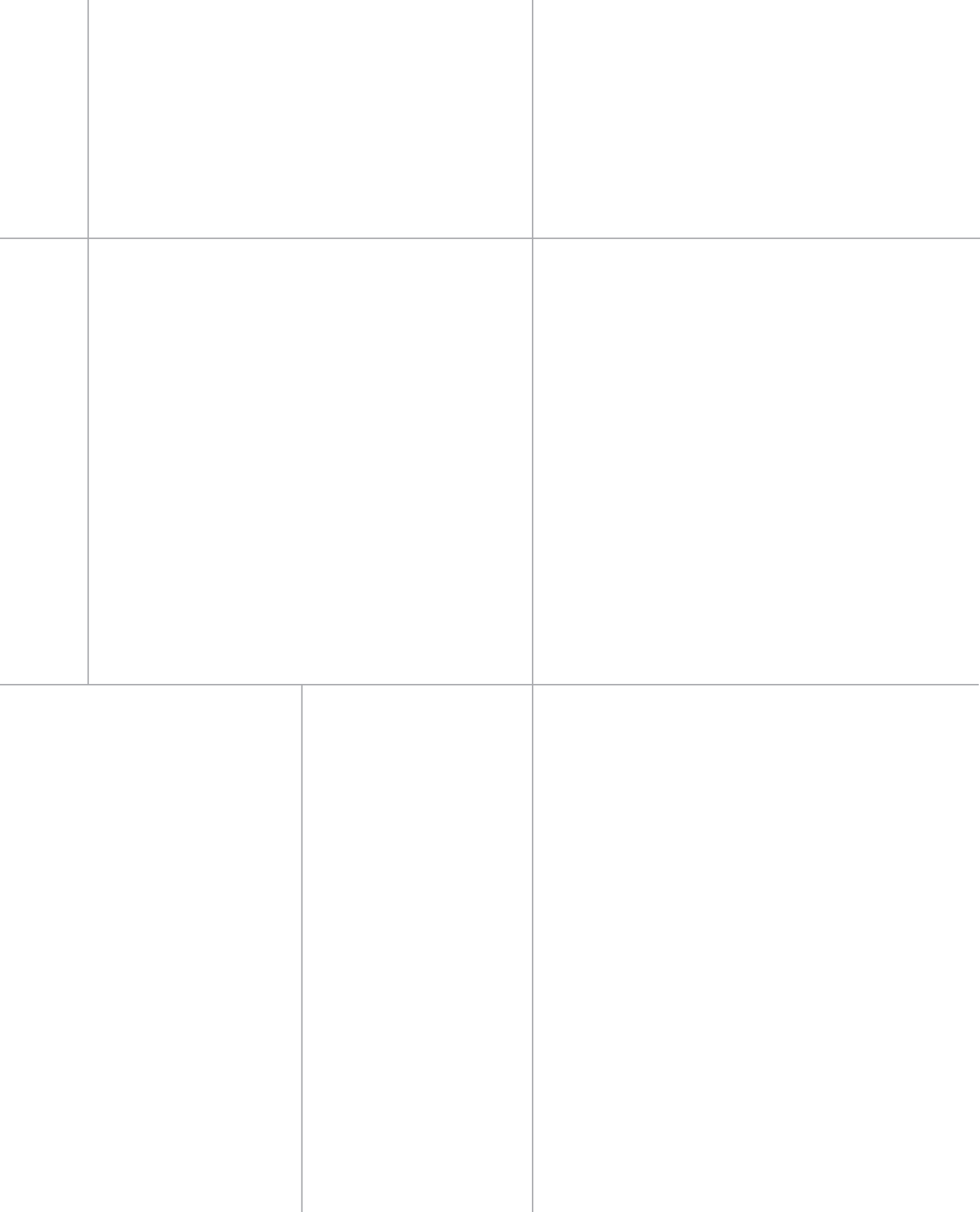
**Testimonis
i emocions
al laberint
de l'existència**

AURORA VALERO Sense límits

Testimonis
i emocions
al laberint
de l'existència

Índex

7

Pròleg

AURORA VALERO, sense límits.
Testimonis i emocions al laberint
de l'existència

11

AURORA VALERO. Sense límits...
Reflexions al voltant dels seus
itineraris pictòric i didàctic.
Romà de la Calle

21

Una conversa
entre Aurora Valero
i María Victoria Margarida.

29

AURORA VALERO. Obres

59

AURORA VALERO. Esbós curricular

65

Traduccions

**AURORA VALERO, sense límits.
Testimonis i emocions al
laberint de l'existència**

Pròleg

Tota institució d'educació superior es defineix per tres missions fonamentals: la docència, la recerca i la cultura. Per tant, aquestes són també les funcions principals que guien la tasca de la Universitat de València, tal com es recull en l'article 3 dels seus Estatuts. En aquests àmbits, la nostra Universitat ha recorregut un bon camí al llarg del qual —especialment des de l'inici de la singladura democràtica el 1985— ha multiplicat els esforços per revertir el cultiu dels sabers, les troballes científiques de tota índole i l'impuls de la cultura crítica en la societat en el seu conjunt, a fi de contribuir a la convivència ciutadana i a la pluralitat democràtica.

L'extraordinària exposició que ací es presenta, *Aurora Valero, sense límits. Testimonis i emocions al laberint de l'existència*, no és una mostra artística més, vist que la seua autora, la professora i pintora Aurora Valero, té l'enorme virtut d'encarnar en ella mateixa i en la seua dilatada trajectòria docent, investigadora i creadora, les tres funcions essencials de la Universitat. Com la mateixa protagonista explica, va ser el descobriment de les grans obres de la història de l'art, quan era a penes una adolescent, allò que la va impulsar a dedicar-se a la creació artística i, alhora, el desig de compartir aqueixa experiència la va portar al terreny de l'educació, en què ha desplegat una extensa carrera com a formadora de mestres. A aquestes diverses generacions d'estudiants, en paraules del professor i comissari Romà de la Calle, els ha transmès durant dècades el seu amor per la natura i per l'art. I a tot això, cal afegir-hi el seu immens treball com a investigadora, camp en què es va iniciar també des de molt jove a la cerca d'una base teòrica que sustentara la seua obra artística i la seua tasca docent.

Totes aquestes raons fan de *Sense límits* una exposició molt especial, que és al mateix temps mostra de la gran energia i creativitat, la intensa feina i el rigor desplegats per Aurora Valero en cadascun dels seus àmbits d'actuació, alhora que pretén constituir un merescut reconeixement a la seua figura i la seua profunda dedicació a la Universitat. Però, a més, l'exposició que alberga la Sala Estudi General del Centre Cultural La Nau representa un pas més en el ferm compromís de la nostra institució amb la igualtat de gènere. I és que la inclusió, la justícia social, i específicament la lluita per aconseguir de facto els mateixos drets i oportunitats per a dones i homes, són objectius prioritaris per a una Universitat que fa ara dos anys va aprovar el seu III Pla d'Igualtat i que té reconeguda en els seus Estatuts des de 2004 la igualtat de gènere com a principi inspirador fonamental.

Aquest principi, que s'aplica de manera transversal als camps educatiu, científic, de gestió, organitzatiu i cultural, troba en aquest darrer un espai d'acció privilegiat per a irradiar els seus valors a tota la societat. De fet, la creació i la difusió d'una cultura crítica i diversa, compromesa amb la igualtat real i que ajude a trencar amb els estereotips i els rols de gènere que situen de manera sistemàtica les dones en una posició d'inferioritat, constitueix un dels pilars imprescindibles de la programació expositiva de la Universitat de València. En són una bona prova les nombroses mostres artístiques realitzades en els últims anys, entre les quals poden citar-se *Ocultes i il·lustrades. Creixement i èxit dels il·lustradores a València*; *Ceràmica en mans de dona. Mirades diverses*; *Retrats de llum. Dones i presó*; *La ciutat de les dones. Fotografia, espais i gènere*; *Trencant barreres. Dones i ciències*; *100 anys de WILPF - Women's International League for Peace and Freedom* o la recentment inaugurada *L'anguila. Açò és un quadre, no una opinió*. Paula Bonet.

Aurora Valero, sense límits. Testimonis i emocions al laberint de l'existència s'inscriu en aquest corrent programàtic que dona veu i espai a les dones creadores, i que és alhora heterogènia i plural en perspectives, plantejaments, maneres i disciplines artístiques. Igual que diversa i multidisciplinària és també la vasta obra desenvolupada per la mateixa Valero al llarg de més de cinc dècades i de la qual pretén donar compte el conjunt de peces rigorosament seleccionades per a l'exposició que ara obri les portes en la seu històrica de la Universitat de València.

Volem aprofitar aquestes línies per a agrair de manera pública i sincera la generositat d'Aurora Valero i el seu lliurament absolut a la Universitat. I alhora ens congratulem de l'oportunitat que ens brinda per a gaudir en aquesta casa —la seua i la nostra— del seu personal i excepcional llegat artístic. Així mateix, fem extensiu el nostre agraïment, per la complexa i immensa tasca que han fet, als comissaris de l'exposició, María Victoria Margarida i Romà de la Calle.

Des de la Universitat de València convidem encaridament totes les persones amants de l'art i de la història —un altre dels eixos transversals en la seua pràctica pictòrica, però també docent i investigadora— a visitar *Aurora Valero, sense límits. Testimonis i emocions al laberint de l'existència*. Una mostra que revela la rotunditat expressiva i la força poètica de l'extraordinària obra d'Aurora Valero, una artista que ens acosta a través del seu treball —parafraçant la mateixa pintora— “el testimoniatge de la nostra aventura humana”.

Mª Vicenta Mestre

Rectora de la Universitat de València

Ester Alba Pagán

Vicerectora de Cultura i Esport de la Universitat de València

AURORA VALERO. Sense límits...
Reflexions al voltant dels seus
itineraris pictòric i didàctic
Romà de la Calle

El projecte que ara es materialitza —diligentment acompanyat pel Centre Cultural La Nau, consistent en gestionar una mostra antològica, que recull a un temps, de forma selectiva i analítica, determinades claus pictòriques del dilatat itinerari artístic d'Aurora Valero Cuenca (Alboraia, 1940), amb la finalitat explícita d'articular un marcat reconeixement a la seua paral·lela trajectòria universitària, docent, investigadora i artística— ve, sense cap dubte, a retre merescut acompanyament i mostrar públicament el compartit afecte degut, com institució, a una singular professora.

Una dona que ha dedicat dècades d'acció pedagògica en el si de la Universitat de València—Estudi General, a més de haver acomplert diverses estades alternatives en d'altres universitats espanyoles, centrats —tots aquests trams d'activitat professional— en la docència especialitzada, orientada privilegiadament a l'educació artística, sempre cultivada, vocacionalment, en la seua emergent i immediata practicitat.

La complexa i exigent vida universitària —tal com ho he repetit fins a la sacietat i viscut amb plenitud al peu del dur tall quotidià— implica, en el seu conjunt, un bloc plural de vessants correlacionades que aglutinen entre si, de manera explícita i consistent, tant la docència amb la recerca, com la gestió sociocultural amb la creativitat aplicada. Si hem de ser francs, dimensions convergents totes, els resultats entremesclats de les quals, amb el pas de les dècades d'activitat intensa i entrega generosa, són els que consagren precisament els mèrits acumulats, al voltant, sempre, dels protagonistes universitaris més destacats, per tal d'ordir, amb

completa justícia, les claus del corresponent homenatge ara obertament compartit.

En el cas que ací ens ocupa, el concret marc històric —ara activat— ha estat el conjunt de les instàncies que, diacrònicament, han articular la consecució actualitzada dels estudis globals, transformats amb el pas del temps i amb l'evolució dels nivells i programes docents sorgits al voltant de la llarga història de la longeva Escola Normal (després Escola Universitària de Magisteri), i també referits, de forma acumulativa en un tercer pas de transformacions, a la recent Facultat de Magisteri, instal·lada ja (2010) en el Campus de Tarongers de la Universitat de València—Estudi General.

Conec bé els amagatalls i els esforços duts a la pràctica, durant dècades, en aquella anterior Escola Normal / Escola Universitària de Magisteri —on difícilment la vessant investigadora arribava a tenir cabuda i reconeixement oficial—, per part dels escassos professors que desitjaven seguir el seu *cursum honorum* per tal de completar, per aspiració personal, els seus doctorats.

Activem la nostra memòria. Precisament, el programa de doctorat que cíclicament, des de l'Àrea d'Estètica i Teoria de les Arts, he dirigit des dels anys vuitanta, en la Facultat de Filosofia, esdevingué, per exigències del context universitari mateix, l'efectiu camí supletori on històricament venien a recalcar els doctorands provinents de magisteri, oriünds, concretament, del Departament de Didàctica de l'Expressió Musical, Plàstica i Corporal. I fins i tot, així mateix, en una aventura paral·lela, també molts altres venien de la vella Escola Superior de Belles Arts, convertida —en un aleshores sorprenent salt cap endavant— en

facultat universitària, en tràmit d'adscriure's oficialment a la Universitat Politècnica de València (Llei General d'Educació de 1970)¹.

En ambdós casos —Magisteri i Belles Arts— el paper del nostre programa interdepartamental de doctorat fou vital en aqueixa tasca normalitzadora de les exigències del Tercer Cicle, de cara a l'ampli context de les arts plàstiques, visuals i també musicals, en la UVEG. Projecte específic que varem fer nostre i que varem compartir durant dècades, responsabilitzant-nos de les nombroses propostes doctorals, primer, i també de la implantació dels màsters pertinents uns anys després.

Doncs bé, cenyint-nos justament a la trajectòria de la professora Aurora Valero, cal recordar obligatòriament que el 24 de maig del 1988, amb el títol de “Sobre la composició y la estructura formal en la obra plástica de Manuel Millares”, tingué lloc la lectura pública de la seua brillant tesi doctoral².

Precisament, aqueixa fonamental i complexa dualitat consensuada entre *art i educació*, però també —cal recordar-ho— entre *art i dona*, comporta, a dir veritat, un dels contextos bifronts —de fet, encara pendents de major atenció i millors aconseguiments en molts dels seus trams generals— mereixedors d'una més gran reivindicació i exigència social, formativament compartida, sempre amb engruixides demandes no complertes i, sovint, amb objectius relegats

dins del ventall d'exigències i necessitats públicament reconegudes en el si del panorama docent, fins i tot en l'actual.

Ja fa anys, doncs, que en aquest sentit, he tingut la oportunitat de seguir, quasi excepcionalment, l'itinerari personal de la professora Aurora Valero com a pedagoga compromesa, com a artista experimentada, com a investigadora adscrita, precisament —com ja hem dit— al programa de doctorat coordinat per mi, durant dècades, a la Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació, a més de com amiga i col·laboradora, al llarg d'alguns lustres després, en les activitats acadèmiques de la Junta de Govern de la Reial de Belles Arts de Sant Carles.

Per tot això, després d'un continu treball conjunt, el que en realitat suposa la direcció d'una tesi doctoral (com un efectiu “pensar amb”, com un coneixement “situat” en un context, compartit en el seu treball i performatiu en la seua aplicabilitat), ha sigut plenament normal que, com a crític d'art en actiu i assidu seguidor del panorama contemporani de les arts plàstiques valencianes, no deixés, a més, personalment —més tard—, de fer balanç periòdic de les successives mostres expositives d'Aurora Valero, elaborant / publicant textos d'estudi i de puntual estimació crítica, referits al pautat calendari de les seues programades / paradigmàtiques sèries pictòriques en molt diverses coordenades cronològiques del seu itinerari pictòric.

1 Atès que la sol·licitud cursada, durant aquells anys de la transició política, per a vincular Belles Arts a la UVEG no fou acceptada pel claustre. Jo vaig participar històricament com a testimoni del fet, en assistir per delegació, de manera excepcional, en qualitat de secretari de la Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació, en substitució del degà, el professor Ricardo Marín Ibáñez, que estava de viatge.

2 Tesi dirigida per mi, concretament a la Universitat Politècnica de València, ja que ella era llicenciada en Belles Arts, al temps que exercia a la UVEG com a professora de didàctica de l'expressió plàstica per als estudis de magisteri. Efectivament, l'ombra allargassada de les importants relacions entre art i educació s'havia constituït en la seua barana de protecció personal, d'un abast vital i professional.

Sens dubte, aqueixes periòdiques revisions històriques de les trajectòries productives dels diferents artistes, que —com a crítics practicants i assidus— ens hem proposat, seguim validant i culminem didàcticament molts membres de l'AVCA (Associació Valenciana de Crítics d'Art, que justament acaba de complir els seus primers 40 anys d'existència), venen en bona part exigides per la necessitat estimativa del propi context sociopatrimonial que han generat els nostres artistes al llarg de la seua vida, cercant la seua posada en valor i un apuntalament reflexiu.

Tocant de peus a terra, ara, paga la pena incidir, de manera empírica i documentada, en el fet que no és gens fàcil intentar una aproximació —entre analítica i explicativa— al voltant d'una àmplia trajectòria artística, de més de cinc dècades de sostinguda i plural activitat pictòrica, com la que vitalment ha protagonitzat entre nosaltres Aurora Valero, sèrie a sèrie, mostra a mostra. Amb tot, atesa la coherència d'aquesta tasca indagadora, una aproximació dedicada globalment al seu diversificat itinerari artístic hauria de ser, de fet, sense cap mena de dubte, exigible, recomanable i convenient.

Encara que, si hem de ser francs, la present aventura expositiva de caràcter metonímic, com ja hem dit adés, en concentrar estratègicament en determinades parts concretes la totalitat de la seua producció, es ciny bàsicament i de forma exclusiva, ací, a uns sectors precisos / seleccionats dels trams delimitats, de forma estimada, en el seu ampli itinerari, i precisa, per cert, d'un títol identificador: *Aurora Valero: sense límits. Testimonis i emocions al laberint de l'existència*.

De fet, conscients de tan difícil complexitat, hem preferit, per estratègica compensació,

insistir i posar l'accent, en línies generals, de forma consensuada —comissaris i pintora—, sobretot, en determinades sèries de la seua dilatada producció pictòrica, deixant d'aquesta manera, metodològicament, que la resta dels seus treballs funcione, en el marc del seu recorregut, com una espècie d'oportú panorama contextual, potser per a iniciats o estudiosos, remetent complementàriament a les diferents mostres antològiques que de forma escalonada, en el seu entorn vital, han estat propiciades cíclica i històricament —nacional i/o internacionalment—, tal com es recull en el seu abundós currículum.

Per cert, recórrer a sèries i apel·lar a dècades pot semblar, senzillament, una estratègia de socors reductiva o un mer procediment d'articulació històrica, amb escarides orientacions i apuntalaments teleològics. Però, en aquest cas —atès que la variada producció pictòrica d'Aurora Valero ha anat configurant-se plenament i minuciosa a base de diferents opcions consensuades, trencant límits—, després d'un detingut i detallat estudi de les sèries encadenades, ens ha semblat oportú assumir aquesta *metodologia, restrictivament selectiva, però contextualitzadora*, resseguint les pautes serials.

Efectivament, la cadena de sèries ha funcionat de manera pautada, tot propiciant relleus temàtics i, també alhora, obrint-se a puntuals decantaments estilístics, al menys al llarg de les cinc últimes dècades del seu treball. Així, s'ha pogut facilitar que les pautes cronològiques i les corresponents metamorfosis estilístiques —a grans trets— es donaren la mà, explicant-se, en les progressives relectures hermenèutiques del conjunt de la seua obra.

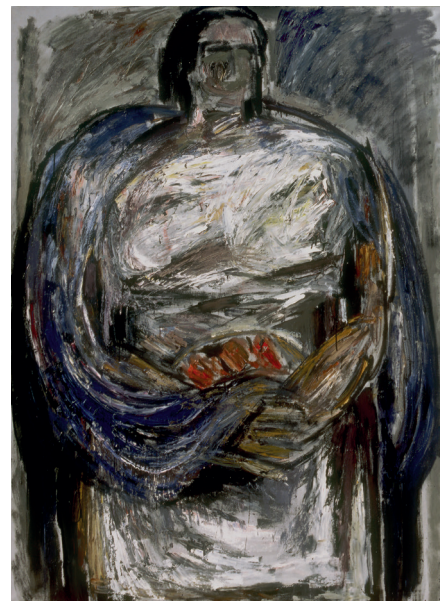
Dones amb xiquets, 1964
Sèrie Expressionisme Líric
Tècnica mixta sobre llenç
162 x 130 cm

In extremis III, 1965
Sèrie Expressionisme Dinàmic
Tècnica mixta sobre llenç
172 x 130 cm

Astarté, 1993
Sèrie La Dona
Tècnica mixta sobre llenç
260 x 162 cm

Magna Dea, 1990
Sèrie La Dona
Tècnica mixta sobre llenç
91 cm

Relleu orgànic núm. 23, 1975
 Sèrie Experimental
 Tècnica oli-tauler-alumini i aiguaplast
 145 x 205 cm

Contrast XVII, 1992
 Sèrie Contrast
 Tècnica mixta sobre llenç
 130 x 192 cm

Artemis, 1977
 Sèrie Homenatge a Fidias
 Tècnica mixta sobre llenç
 81 x 100 cm

Evolució d'arxipèlag IV, 2005
 Sèrie Evolució d'Arxipèlag
 Tècnica mixta sobre llenç
 93 x 140 cm

En aquestes circumstàncies, trobe necessari començar assenyalant que, precisament, la seua condició femenina l'haurà marcada pregonament des de l'inici de les seues coordenades, tant vitals com professionals. En efecte, com és ben sabut, les dècades històriques de postguerra no foren bons temps per a que la dona s'incorporés, de manera activa i en igualtat de condicions amb l'home, a la vida artística i a l'acció acadèmica docent. Sens dubte, no fou un procés fàcil. Més aviat es convertí, per a ella, en una dura lluita³. En realitat, en el seu cas, han estat molts anys de treball ininterromput i intens⁴.

En aquesta línia de crucials qüestions cronològiques, considere també significatiu recordar de quina manera s'ha dedicat, durant anys, a l'activitat docent com a formadora de mestres, la qual cosa suposa, per cert, una complexitat afegida a qualsevol activitat didàctica. Puc imaginar la responsabilitat que genera aquesta acció personal, així com el compromís que, a un temps, s'adquireix amb la societat, atès que la formació de les futures generacions serà el contingut i la feina que aquestes, al seu torn, hauran de transmetre i dur

a terme en educar els seus propis alumnes, en un bucle històric obert.

S'ha tractat, doncs, d'un important treball, els fruits del qual cal constatar en els centenars i centenars d'estudiants a qui ha transmès la professora Aurora Valero el seu amor per la naturalesa (un altre punt gens menyspreable) i per l'art. Dos pols que realment l'han apassionada sempre.

Des d'una altra perspectiva complementària, cal afegir que el seu interès per la història ha estat, així mateix, persistent i constant, sobretot en l'exercici de la seua investigació artística. En realitat, tanta activitat diversificada pogué ser consumada, en el seu itinerari, mitjançant una energia considerable i una capacitat de concentració extraordinària, que li han permès atendre diferents vessants, propostes i compromisos sense rebaixar-ne la qualitat⁵.

Al cap i a la fi, aquestes breus pinzellades descriptives de la seua trajectòria vital i docent, destaquen igualment la seua entrega a la societat, compaginada amb el seu treball artístic

-
- 3 Molt sovint, li he sentit afirmar que ha estat totalment injust per a les dones, com a col·lectiu, que amb la finalitat d'aconseguir les mateixes metes que els homes, hagen hagut de realitzar esforços dilatats que, en ocasions, han pogut superar, fins i tot amb escreix, el que aquells realment rendien.
  - 4 En primer lloc, m'agradaria destacar la seua tasca docent, que es desenvolupà ni més ni menys que al llarg de 44 anys de la seua activa vida acadèmica. Al principi va treballar durant cinc cursos en l'Ensenyament Mitjà. Després, Aurora Valero realitzà oposicions a càtedra de Magisteri, el 1969, i des d'aleshores fins a la seua jubilació ha seguit dilatadament adscrita a les universitats de Còrdova, Barcelona i València-Estudi General.
  - 5 Alguna vegada li he sentit dir, en un joc de metàfores de resistència, que personalment es considerava més aviat com "un tot terreny" i que la seua constitució estava perfectament adaptada per a travessar serres i barrancs i circular per dreceres i desnivells —quelcom que a d'altres vehicles de luxe els seria possiblement inviable de fer— a través del món de la cultura contemporània i dels complexos espais acadèmics. Potser per això mateix, la seua pintura no és mai aliena als propis conflictes, tensions i somnis personals.

que, per la seua part, començà a ser mostrat al públic ja en el llunyà 1964.

L'experiència creativa i la recerca artística han estat, com veiem, destacades companyes del seu itinerari. *Gutta gutta cavat lapidem*. De fet, mai no s'ha resistit a investigar les molt diverses problemàtiques plàstiques, resumint precisament els seus resultats ni més ni menys que en les més de 20 sèries que componen el total de les seues fases de treball, per bé que es troben entre aquestes moltes obres independents que, aïlladament —com a *punctum saltans*—, no s'adscriuen a aquesta citada estructura serial. De fet, ha mostrat prop d'un centenar d'exposicions individuals durant més de mig segle d'intens i accelerat treball creatiu.

Como ja hem apuntat, si hem de ser francs, existeixen diversos plantejaments operatius, però només una sola línia mestra bàsica que impregna totes les sèries pictòriques d'Aurora Valero: es tracta, en poques paraules, de reconèixer el seu elevat potencial expressiu, així com el compromís ètic / estètic —de vegades rotundament social i sempre absolutament plàstic—, els resultats dels quals s'han pogut contemplar, de forma intermitent, en nombrosos contextos expositius.

Els qui coneixem bé, i de prop, Aurora Valero, apreciem en la seua personalitat la extraordinària capacitat de comunicació, que es manifesta en la seua manera de ser, en la seua forma de fer les coses i de relacionar-se, amb el que aconseguix que qualssevol de les activitats en

què hi participa implique, en paral·lel, un plaer experimental sobreafegit que sempre comporta, també, enriquiment i interès.

Generalment, ha defensat i practicat una particular *didàctica del fet històric-artístic*, metodologia en què ha cregut absolutament en cada moment de la seua vida. Com ella mateixa ha exposat en molts fòrums, defensa / exercita la docència artística prenent sempre com a referència i *leitmotiv* el coneixement ineludible de l'art del passat.

Es tracta d'una informació bàsica i prèvia que ha de trobar-se en els fonaments de qualsevol realització creativa, com a consciència del saber, com a domini de la informació, que adquirim quan bastim un pont cap als nostres orígens, cercant aqueixa bàsica compenetració entre el present i el passat que ens permet exercitar la memòria i descobrir també com els nostres avantpassats visqueren, sentiren i feren seus els problemes artístics.

En moltes ocasions, reflexionant al voltant de la seua pintura, com em passa ara, he cregut trobar en les seues creacions la manifestació d'una mena de gegantisme en les seues enigmàtiques i suggerides figures; també una energia compacta i vigorosa, transformada en un vitalisme gestual omnipresent, juntament amb tota una sèrie d'esquemes rítmics i pautes formals i compositives que s'enreden i defineixen a base d'estructures poderoses⁶.

Curiosament, sempre li ha interessat i atret comparar —en la teoria, en la història i en la

---

6 Ací es troba, sense cap mena de dubte, la influència d'un humanisme vehement i, per damunt de tot, una fe arravatada per la vida i també un cant plenament sentit a l'ímpetu del creixement orgànic, fet naturalesa en els seus darrers treballs d'un marcat caràcter cosmogònic.

pràctica— el passat i el present de l'art, tot prenent obertament partit, tant en l'exercici de l'educació com en la praxi de la seua pintura, per aquesta estratègia interdisciplinària, fent-nos, fins i tot, partícips de la seua metodologia, aqueixa que sempre ha defensat a ultrança també des de la tarima, com un enllaç perpetu entre la història i les circumstàncies presents, entre la realitat exterior i la seua pròpia intimitat⁷.

Així mateix, hi ha una altra qüestió que voldria portar a col·lació des d'aquestes reflexions. Es tracta de la seua posició pel que fa a les darreres creacions artístiques del nostre moment històric. Deduesc, al respecte, després de conèixer els seus plantejaments des de fa anys, que tota manifestació artística li mereix un respecte, però que també li creen certa inquietud algunes situacions en les quals, com ella mateixa afirma, se'ns fa desitjar que *la nostra activitat creadora ocupe, necessite i exigisca estratègicament més temps i més silenci interior*, per a que es pugua permeabilitzar amb plenitud la identificació entre l'artista i la seua obra.

Açò no vol dir que avui dia no es done aqueixa identificació, sinó que, més aviat, s'entreveu, fonamentalment, que es tracta de una qüestió de graus i que —degut a l'oferta clarament pluricultural en què ens trobem immersos— el nostre afany investigador i les nostres

actuacions, les nostres experiències estètiques i les nostres expectatives, potser un punt disperses, ens obliguen a passar més ràpidament del que caldria —com de puntetes— sobre les propostes circumdants, deixant-hi, oblidats, aspectes concrets i parcials de la personalitat humana a través dels quals aquesta tendeix a comunicar-se amb nosaltres, així com de la complexa realitat que ens envolta.

De qualsevol manera, és evident que les seues propostes artístiques, apassionades i dinàmiques, poderoses i canviants, interdisciplinàries en la seua gènesi⁸, ens sedueixen, commouen i interessen, ja que ens submergeix directament en l'explicitació expressiva d'interrogants vitals que cerquem, mentre som capaços (o perquè ho som) de sentir-nos, paral·lelament, actius i entregats a la vida, davant de les seues escenografies pictòriques...

Aurora Valero sempre s'ha mogut, pictòricament, *entre l'equilibri i l'excés de formes, d'estructures i cromatismes, de gestos prenyats de suggerents moviments, oberta a la cerca de nous i radicalitzats espais cosmogònics*. Aqueix ha estat el seu món plàstic, summament particular i expressiu: *sense límits*. Per cert, estudiar el seu llenguatge plàstic implica sotmetre's a un recorregut permanent i intens entre l'acurada representació inicial dels seus

---

7 Conscient dels seus conflictes i les seues lluites personals per a poder desenvolupar el seu programa professional, com a dona, la seua obra es centra gairebé sempre, d'alguna manera, en ella mateixa i, en conseqüència, també en la història de la condició humana en general. Per això, aqueix classicisme subjacent en les seues propostes plàstiques, aqueixa constant relació, també, amb certa mitologia grega i aqueix mirar cap enrere per a tornar, més tard, a considerar, potser comparativament, el context present. És una forma d'aprendre a viure, cada dia, a l'igual que aprenem, sempre, a pintar, de nou.

8 Vull portar a col·lació la seua provada capacitat d'interrelacionar música, literatura i arts plàstiques. Fins i tot col·laborant directament en projectes comuns de clar abast interdisciplinari, com és constatable si recorrem el seu itinerari. Recorde, inclús, que en algun d'aquests reptes m'he vist literàriament involucrat en la publicació pertinent (*Los Inmortales*, València, 1999-2000). Per atzar, pot ser eliminat el ritme compositiu dels seus treballs? O cal entendre els seus "títulus novus" com a mers referents d'identificació de les obres i no, més aviat, com una clau del joc hermenèutic propi de les seues propostes carregades d'ànima poètica?

treballs i la gradual recerca de la complexa configuració abstracta que marca la seua poètica posterior, i també l'actual, carregades totes dues de dinamisme expressiu en el rosari de les seues sèries. Perquè caldrà parlar de configuracions, sens dubte, en referir-nos al seu univers compositiu, trenat de relacions i elements, de tensions i abstractes jocs formals, així com de recursos cromàtics, texturals i hàptics, que convergeixen en les sempre sorprenents composicions dels seus espais pictòrics.

Tanmateix, Aurora Valero, per la seua banda, en les sèries més recents, sembla voler insistir i persistir, encara més, en la creixent esquerda d'aqueix joc metalingüístic, en aqueixa mútua i encadenada reflexivitat d'uns llenguatges sobre d'altres llenguatges, tot partint, sens dubte, de les possibilitats de les vivències sinestèsiques, que certament entusiasmen molts artistes a través del temps... i ella mateixa, també ara. No obstant això, no es conforma en romandre exclusivament en elles, tot i que la seua mirada i el seu tacte pictòrics no desisteixen de reclamar també els drets corresponents i d'exigir el seu propi àmbit d'intervenció: la pintura, on el gest transportat, la rotunditat del traç, l'articulació punyent dels colors sobre la superfície de l'espai pictòric van a elaborar el contrapunt expressiu –juntament amb l'intens i captivant mosaic de contrastades variacions que s'obren, per definició, en les seues sèries–, reflex, sense cap mena de dubte, del xiuxiuejant poder poètic dels seus treballs, capaç, malgrat tot, de punxar-nos el costat en qualsevol moment si fos necessari.

De tan sincer, atès l'espectacle que ens facilita i aporta la seua pintura, en recordar avui al fil de la nostra dilatada amistat la seua trajectòria –pedagògica i artística–, voldria comunicar al lector que m'he sentit, encara una vegada més, implicat i participatiu gràcies als seus propis

plantejaments a favor de la nostra cultura, arrelada al País, a través d'aquelles accions educatives i reptes pictòrics que històricament han conformat, al voltant nostre, uns sòlids i exigents fonaments compartits.

Es tracta, fet i fet, d'uns fonaments comunitaris, d'arrel ètica, que, construïts entre tots, amb coneixement, generositat, reflexió i coratge responsable, ens permeten reforçar paral·lelament la solidaritat vital, pel que fa a les funcions particulars, que implica, *a radice*, l'experiència artística com acció vitalista.

En aqueix sentit, en compte de quedar-nos relegats a simples espectadors, merament passius –front a l'art– amb el risc de acabar desentenent-nos de les arrels de la nostra cultura passada i present, gràcies a la imprescindible dimensió pedagògica, ens sentim fortament implicats en aquell *dictum* revulsiu i sempre –potser avui més que mai– d'exigent actualitat: *Nulla aethetica sine ethica*.

En les seues propostes artístiques, en general, ha tractat de barallar, com a estratègia determinant, art i educació / educació i art, al fil de la història compartida i de les necessàries amarres interdisciplinàries. Aquestes han estat i són, encara, les ambicioses metes preferencials de l'afer artístic d'Aurora Valero, aquelles que han trenat la seua personal i destacada trajectòria, oberta, programàticament, a la màxima expressivitat, sorpresa i impacte visual.

Amicis aequa ibit hora.

València, març de 2021

Romà de la Calle
Universitat de València–Estudi General
Comissari de la mostra

La meua trobada amb Aurora Valero va tindre lloc ja fa quatre anys, quan duïa a terme un treball sobre pintores valencianes de la dècada dels setanta. Ella em va ajudar moltíssim. Em va rebre en el seu estudi i em vaig quedar bocabadada davant dels seus quadres i davant dels seus coneixements. El primer que vaig pensar en eixir d'allà és que es tractava d'una dona del Renaixement.

Des d'aquell dia, començà una amistat molt intensa en què Aurora confiava en mi, fins al punt de demanar-me la meua opinió sobre els seus nous quadres, i he tingut la fortuna de poder veure tot el procés: des del començament fins al resultat final. En la seua obra respire ètica i honestedat. La pintura per la pintura, quelcom que en aquests temps reivindique obstinadament.

Aurora volia exposar a València, i jo li vaig prometre d'intentar-ho. Confià en mi com a comissària, i ací estem, exposant amb la valuosíssima col·laboració de Romà de la Calle.

Una conversa entre Aurora Valero i María Victoria Margarida

M. V. M. — Quan o com comences a ser conscient de la necessitat d'iniciar el teu camí com artista?

A. V. — Amb només 13 anys, l'escultor Francisco Nácher, en veure la meua obstinació en dibuixar incansablement sobre qualsevol superfície que trobés a mà, s'oferí a fer-me classes particulars, manejant el carbonet i l'esfumí sobre unes mostres que ell preparava. Un any després, aconsellà als meus pares que assistís a les classes de dibuix de l'Escola d'Arts i Oficis Artístics de València. En realitat, amb aquells models de guix no hi vaig trobar massa al·licients, però l'any següent vaig tenir com a professor Joaquim Michavila, que impartia classes d'Història de l'Art en aqueix centre. I és en aqueix moment quan descobrisc l'art, des de la Prehistòria fins a Picasso. Veig una gran quantitat d'imatges en diapositives, i sent com estic entrant en un nou món. En aqueix moment comence a intuir el meu destí.

En acabar els estudis superiors, no tenia molt clara quina direcció prendre, però vaig tindre la gran sort de poder entrar a treballar amb Michavila, en el seu taller. Jo l'ajudava a pintar els seus murals i ell m'introduïa en l'estudi de tècniques plàstiques, en els misteris de la secció àuria, en estructures geomètric-matemàtiques i en diferents formes d'interpretació de la naturalesa que m'obriren l'horitzó tancat amb els estudis acadèmics. Tot i que en cap moment vaig sentir la necessitat de pertànyer a una escola que seguís les seues passes, formar part del Grup 385 dies d'art, en Mateu, m'ajudà molt a relacionar-me amb artistes tan significatius com Boix, Heras o Armengol, però jo ja havia començat a viatjar per Europa i a voler descobrir el meu propi camí.

M. V. M. — No degué ser fàcil decidir dedicar-se a l'art i més sent dona en una època de pensament tan retrògrad com els anys cinquanta al nostre país. M'equivoque?

A. V. — En aqueixa època, que una dona volgués ser artista era considerat un disbarat fora de qualsevol lògica. El pitjor era el rentat de cervell al que se'ns obligava: la dona com a subjecte ocult i sotmès a la llar. Una situació que resulta incomprendible per als joves d'avui dia, el terror de ser assenyalat i separat de la societat pel simple fet de voler desenvolupar-te com a dona i com a individu, atès que no hi ha cap espai que done aixopluc als inconformes.

Per posar un exemple: em vaig obsessionar en presentar-me al concurs de la Beca d'Itàlia, que concedia la Diputació de València. Ho vaig intentar tres anys seguits i només l'últim any, el 1962, em va ser atorgada després que el jurat digués entre dents, perquè ho vaig sentir: “quina llàstima que siga dona” i “ja veurem si ara et cases i es perd la beca”... Millor no recordar-ho.

Dec admetre que en l'Escola Superior mai no discriminaren la dona i que tots rebíem el mateix tracte, però aquesta acceptació acabà en intentar seguir un rol creatiu i personal i treballar com la resta dels artistes. Quantes dones pintaven en aquella època a València? Jacinta Gil, Antonia Mir, Eva Mus... però cadascuna ho feia al seu aire i mai se'ns va acudir unir-nos en un esforç comú.

M. V. M. — Lee Krasner, Leonora, la meravellosa pintora esposa entre d'altres de Jackson Pollock, relata un fet semblant a la teua experiència, però situat vint anys abans. El seu professor Hans Hoffman —pintor i un dels homes més influents en el món de l'art del segle XX—, estant un dia plantat al davant d'una de les seues obres, comentà: “açò és tan bo que mai no sabries que ho ha fet una dona”.

En fi... pel que contes, sembla que en aquella època eres considerada qualsevol cosa, tot menys una “bona xica”.

A. V. — Quan vaig aconseguir la pensió de la Diputació amb la seua assignació econòmica, vaig comprar-me un pis menut per a treballar de manera independent, i aquell lloc es va omplir de tota mena de gent que arribava de les Facultats i dels indrets més insospitats. Allà, mai ningú va dir els seus cognoms, només el nom. Cal tenir en compte que estava prohibit reunir-se més de set persones a la vegada i que hi érem, a voltes, més de quinze. Gairebé tots eren homes, les xiques no s'arriscaven a que en el poble pogués posar-se en qüestió la seua moralitat en deixar-se veure per un apartament amb tant de moviment. Per allà passaren Sanchis Sinisterra, Paniagua, García Pardo, Manolo Valdés o Vicent Aguilera... Creàrem un ambient acollidor i transgressor on era possible comunicar-se, expansionar l'esperit i fins i tot construir realitats il·lusòries, completament alienes a la realitat del moment. Fou una experiència emocionant.

M. V. M. — En els teus inicis, durant els anys seixanta, practiques la pintura tradicional figurativa, per a endinsarte després en l'expressió abstracta sense arribar mai, en tota la teua trajectòria, a rompre íntegrament amb la figuració... Juana Francés considerava que l'abstracció i la figuració són un medi i una forma de desenvolupar una tendència. Com es produeix en tu aquest canvi?

A. V. — Des dels meus començaments, la meua forma de ser havia reaccionat front a estímuls vivencials, relacionats amb l'expressió directa del sentiment, pregonament subjectiva, personal i espiritual a un temps. Malgrat existir un substrat lògic i ordenat que respon a molts anys d'estudi sistemàtic, finalment la intensitat de l'experiència, en

l'ara i ací, sempre escapa d'alguna manera als sistemes apresos, i per això mateix es crea una tensió expansiva que pot adoptar dues formes —per bé que sempre dinàmiques— segons es realitze una experiència figurativa o abstracta.

En tota la meua trajectòria ambdues formes s'alternen; hi ha una necessitat d'eludir la reiteració i la fatiga que es produeix, tingues en compte que jo pinte cada dia. En les meues figures solen aparèixer elements que produeixen la sensació de quelcom estàtic, no obstant això, la matèria, el color i els traços dels elements, més o menys figuratius, supleixen l'escapada que sol produir-se en l'abstracció cap a l'exterior del quadre, trencant-ne l'ortogonalitat i establint una espècie de dansa rítmica que et suggereix seguir moviments i direccionalitats múltiples.

M. V. M. — L'estil depèn de la idea?

A. V. — Mira, de la mateixa manera que no vaig triar ser dona, ni tenir els ulls verds, ser expressionista tampoc no ha estat una elecció. Ser pintora sí que fou una decisió pròpia i inapel·lable. Hi ha coses que la naturalesa determina i altres en les quals podem manifestar una voluntat d'elecció. Ser artista expressionista no es tria. Ho eres. I així és així perquè hi ha una realitat o constitució orgànica que t'obliga a actuar segons el que la naturalesa ha determinat en tu.

No sóc jo qui ho afirma. Ja a principis de la Primera Guerra Mundial, Wölfflin escrigué els seus *Conceptes fonamentals per a la història de l'art* i en aquestos avançava la idea que, entre els innombrables artistes independents, existeixen dues categories molt diferenciades que ell anomena “òptics” i “visuals”. Més endavant, en 1961, Viktor Lowenfeld y Lambert Brittain

insisteixen en aquestes caracteritzacions, per bé que ells anomenen els diferents tipus d'individus com "visuals" i "hàptics". A més, consideren ambdós grups com els dos extrems oposats de l'expressió creadora basada en el mode d'organització perceptiva que els caracteritza.

Durant els meus 44 anys de professió docent he insistit en explicar aquests termes als meus alumnes, ja que és de considerable importància que ells, com a futurs mestres, puguin orientar les activitats artístiques de manera lògica i equitativa. Evidentment, no sé si en l'art conceptual també podríem establir clarament aquestes diferències i, segons tinc entès, les experiències artístiques que s'estan impartint en les Facultats de Magisteri consideren que no és important respectar les formes genuïnes d'expressió lliure dels xiquets.

M. V. M. — Podria semblar que parles d'exercir un tipus d'adoctrinament també en l'expressió plàstica...

A. V. — Com a docent es tracta de determinar si en un individu, a partir dels 12 anys, es pot apreciar ja si el seu temperament va a ser objectiu (visual) o, al contrari, subjectiu (hàptic).

També entre els artistes existeixen aquestes diferències que afecten la realització de les seues formes expressives, i no només en la pintura, sinó així mateix en les demás formes artístiques. D'una forma o d'una altra, hi ha un fet important que cal considerar: el percentatge d'individus visuals és quantitativament més del doble que el dels hàptics, amb la qual cosa aquests solen eixir-ne perjudicats.

També existeixen persones que per trobar-se al bell mig d'aquests extrems participen d'ambdues característiques, el que els atorga

una posició privilegiada, com és el cas de Velázquez. En les Menines podem trobar-hi ambdós exemples. Per una banda, la vora del vestit de la infanta Margarita és completament hàptic o tàctil. Està tan retallat, i és tan contundent, que podríem agafar-lo amb les mans. Tanmateix, en els cabells de la infanta o en el fons, on s'aprecien la distància i la llum, l'efecte visual exerceix tot el seu poder tan contundentment com en el cas anterior.

En la pintura de tots els temps podríem identificar els visuals, per exemple, com els impressionistes: observen la realitat des de fora d'ells mateixos, com a espectadors, i no s'involucren en problemes dramàtics. Als hàptics, ans al contrari, els cal identificar-se amb el que està fora i dins d'ells de manera emocional. Les seues formes no són superficials, sinó que exagereu el drama o la situació que contempen, tot donant una sensació tàctil a les seues representacions. Evidentment, estem parlant d'artistes considerats expressionistes. Sobre tot açò hi hauria molt que dir... és un tema molt extens i molt complex.

M. V. M. — L'expressionisme abstracte com una mirada exterior a la mirada interior, com l'expressió d'un present complex despolititzat. El sacrosant món interior. Pel gest de les pinzellades, els regalims de color i les taques de pintura, aquest moviment s'identificà, de seguida, amb una forta virilitat, però en paral·lel, i silenciades, hi havia moltes dones expressionistes, el gest pictòric de les quals no estava impregnat d'aqueixa violència i tragèdia turmentada. A tall d'exemple: Elaine de Kooning, en 1962, arribà literalment a empalustar la cara en el retrat de l'escriptor Frank O'Hara, i quan li preguntaren el perquè, explicà: "O'Hara és més O'Hara sense cara". La imagine, tot seguit, creuant les cames i encenent un cigarret, probablement somrient. Una contestació així mai no hagués eixit d'un ego expressionista masculí.

A. V. — Jo crec que, en la meua obra, més que expressar emocions expresse sentiments, o les dues coses alhora. Sé que m'han adjudicat un cert dramatisme, que al meu parer no té molta raó de ser. He sigut dramàtica en algunes ocasions puntuals, com per exemple en la sèrie d'“Expressionisme dinàmic” (1965), perquè estava plantejant una situació angoixosa de personatges que criden i gesticulen, que reclamen el seu dret a viure dignament. O en el cas de la sèrie de “La Dona”, que comença després de 1982, i que em calgué plantejar-la així, atès que, per bé que la democràcia estava organitzant d'una manera més d'acord amb la justícia la situació de la dona, els resultats — com s'ha pogut veure— han tardat molts anys en aconseguir que la consciència social admitisca, i desenvolupe, uns rols que les dones encara duem a coll en molts casos. Però al marge d'aqueixes dues sèries, no considere que la meua pintura siga dramàtica.

M. V. M. — Bo, tots som un drama, ja ho va escriure Calderón de la Barca al segle XVII, però no té perquè ser forçosament tràgic... O sí? Aurora, vas triar com a tema de la teua tesi doctoral estudiar la composició i l'obra formal en l'obra plàstica de Manolo Millares.

A. V. — Efectivament. Millares ha estat un dels grans artistes, l'obra del qual m'ha emocionat profundament, així com els seus escrits. Vaig demostrar que no era en absolut un pintor informalista. A més, el seu caràcter expressionista el feia evitar la representació de l'espai cap endins, tot i que ho intentava fent alguns forats en la tela del suport, per tal d'inserir-nos en el que hi ha al darrere de la realitat, en el misteri. La seua construcció, desenvolupada en les formes que manipulava, sempre cap a fora, li feia invertir la perspectiva,

la qual, en compte de produir efectes escenogràfics o il·lusoris, desenvolupava l'espai cap endavant, com rebent l'espectador, a qui conduïa cap a la partició del suport, del pla del quadre. Aquestes particions, generalment harmòniques, venien determinades per les costures que sustentaven els seus volums. Al meu parer, fou un artista expressionista que sempre va anteposar l'emoció a la gestualitat, i la construcció a l'informal.

M. V. M. — En les nostres converses quotidianes sorgeix freqüentment el nom de Pablo Picasso a qui adorem. Quins artistes han estat la teua inspiració?

A. V. — M'han impressionat sempre les pintures prehistòriques, sobretot les de Lascaux. Curiosament, les emocions més notables venen d'algunes obres escultòriques, com els Esclaus de Miquel Àngel i el fris hel·lenístic de l'Altar de Pèrgam. És impossible seleccionar obres d'artistes concrets. Sempre m'he identificat amb la pintura de Miquel Àngel i la de Josep de Ribera, el Españaoleto, o les sèries blanques de Manolo Millares, “Antropofauna” i “Neandertalio”. En realitat, qualsevol artista pot aportar-me emocions, bé de tipus més intel·lectual, sensible, o de qualsevol altre caràcter. A més, les preferències solen adaptar-se als moments que es viuen quan es descobreixen o contemplen.

M. V. M. — Com és el teu procés pictòric?

A. V. — El procés creatiu comença dins del teu cap, estàs pintant malgrat no estar davant la tela. Quan arriba el moment emocionant, de vegades tanque els ulls i traçe la superfície amb unes línies rítmiques, que són com moviments expressius que ixen de molt endins, com una dansa. Quan obro els ulls, veig allò i

em sorprèn. Poc a poc vaig col·laborant en el desenvolupament d'aqueixos traços primigenis i els done forma. De sobte apareixen imatges abstractes o, fins i tot, referents a quelcom figuratiu. Comence a pintar, completant la imatge. Però arriba un moment en què el quadre et parla. Tu vols posar-hi un vermell i ell et diu: no, ací no. Hi ha un estira i arronsa. Comences a argumentar i àdhuc a discutir amb ell. El quadre et parla i t'exigeix, és un ésser viu. Finalment arribem a un enteniment mutu i els dos ens sentim identificats, complets.

M. V. M. — Per a l'exposició hem optat per una selecció d'obres molt reduïda pel que fa al nombre, però amb gran rellevància respecte al seu significat i el seu poder visual. Pots comentar-nos alguna cosa sobre això?

A. V. — En una exposició es poden veure moltes coses i depèn del plantejament que es proposa que hi destaquen uns elements i no d'altres en la trajectòria d'un artista. En aquest cas, la limitació de l'espai ens fa renunciar a mostrar un ampli ventall de possibilitats.

Precisament, durant el temps que va durar el confinament, el meu fill i jo ens dedicàrem a catalogar part de la meua obra. Vam poder ordenar més de 500 quadres i fou un treball considerable que mai havia fet abans.

Seleccionar tot aquest material és un esforç increïble. Esperem que el resultat siga satisfactori.

M. V. M. — Recorde una entrevista a Soledad Sevilla en què comentava que l'espectador és atret o repel·lit fins a la distància òptima pels diferents plans de percepció, i per descobrir que l'aproximació física és una dada variable i important de la visió. Hem fabricat alguns trucs en l'espai expositiu que, espere, funcionaran.

L'exposició es titula "Aurora Valero, sense límits". Des del teu punt de vista, per què aquest títol?

A. V. — M'hagués agradat disposar de murs per a pintar "sense límits"... encara que l'expressió és un punt exagerada, ja que sempre existeixen límits en qualsevol format. Crec que es referix, més bé, a deixar que la pintura s'escape sempre del format i que no es continga dins d'uns límits precisos. Això es manifesta en el meu treball des de fa més de 15 anys. No limitar la imaginació, ni els propòsits, ni els possibles condicionants que impedeixen a l'esperit volar i "escapar" cap a d'altres horitzons, que desitjaríem infinits.

València, març de 2021

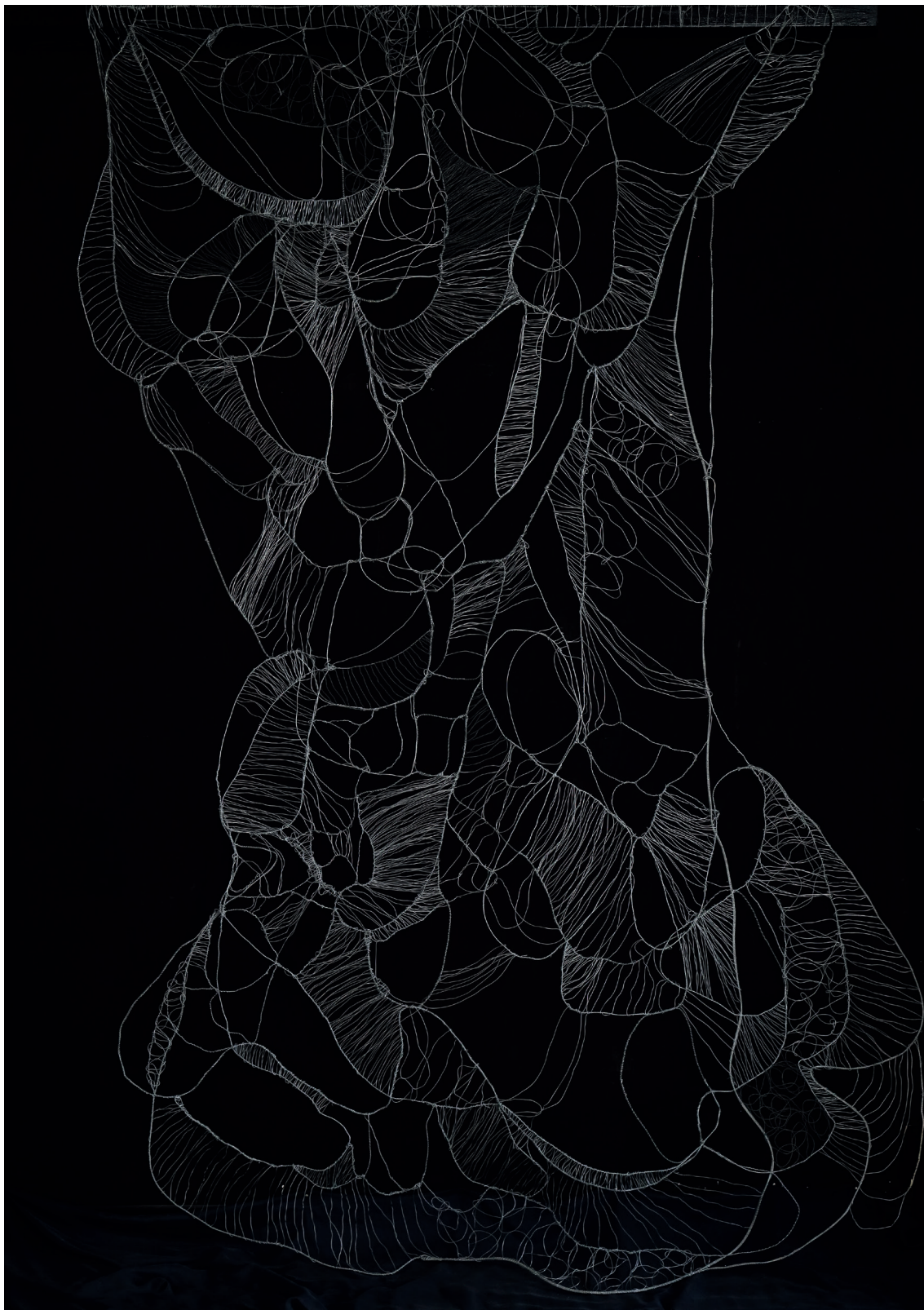
María Victoria Margarida
Comissària de la mostra

AURORA VALERO. Obres

Xarxes i filaments II, 2013

Fils de ferro entreteixits
345 x 220 cm

Ens còsmics, 2017
Tècnica mixta sobre taula
170 x 330 cm

Somnis de l'alba I, 2007

Tècnica mixta sobre taula

162 x 162 cm

Laberints IX, 2010

Tècnica mixta sobre taula
170 x 170 cm

Dansa lúdica, 2017
Tècnica mixta sobre taula
170 x 220 cm

Espai interior, 1997

Tècnica mixta sobre llenç
130 x 162 cm

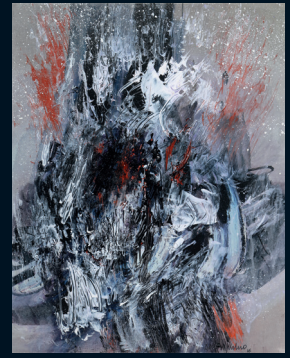
Sèrie Cosmos, 2016

Espai complex
Esbós en acrílic sobre paper
32 x 41 cm

Galàxies
Esbós, tècnica mixta sobre paper
30 x 23,5 cm

Matèria en transformació
Esbós, tècnica mixta sobre paper
30 x 23,4 cm

Fenòmens originaris
Esbós, tècnica mixta sobre paper
30,5 x 23,9 cm

Explosions
Esbós, tècnica mixta / collage sobre paper
35 x 25,2 cm

Progressió galàctica
Esbós, tècnica mixta sobre paper
25,2 x 35 cm

Morfologia de la matèria
Esbós, tècnica mixta / collage sobre paper
32 x 25 cm

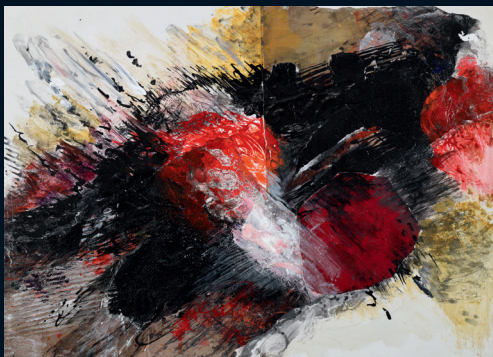
Reflexions expansives
Esbós, tècnica mixta sobre paper
30,5 x 23,6 cm

Astres
Esbós en acrílic sobre paper
30 x 23,6 cm

Llum en el caos
Esbós en acrílic sobre paper
35 x 25,1 cm

Convulsió vibrant

Esbós, tècnica mixta / collage sobre paper
25 x 34,7 cm

Vertígen

Esbós, tècnica mixta / collage sobre paper
30,2 x 23,6 cm

Nebuloses etèries

Esbós en acrílic sobre paper
35 x 25 cm

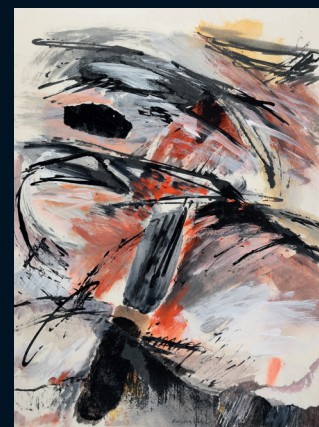
Expansió controlada

Esbós, tècnica mixta sobre paper
30,5 x 23,4 cm

Galàxies en formació

Esbós, tècnica mixta / collage sobre paper
35 x 25,2 cm

Tensió direccional

Esbós, tècnica mixta sobre paper
39,3 x 29,5 cm

Configuració

Esbós, tècnica mixta sobre paper
39,3 x 29,5 cm

Univers

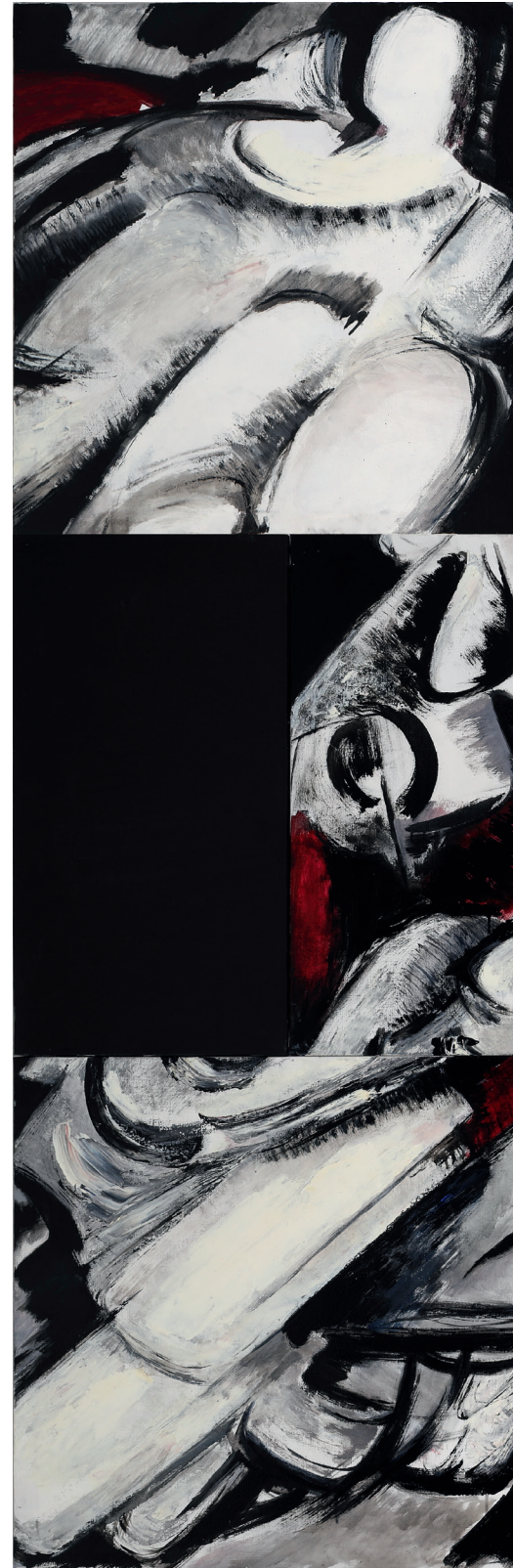
Esbós, tècnica mixta sobre tauler
40 x 40 cm

Nuages

Esbós, tècnica mixta sobre tauler
42,1 x 34,1 cm

Arxipèlag III, 2003
Tècnica mixta sobre llenç
210 x 255 cm

Esbós Arxipèlag III, 2003
Acrílic, tinta xinesa, collage sobre paper
50 x 70 cm

Somnis de l'alba V, 2007

Tècnica mixta sobre taula
230 x 200 cm

Àgora III, 2009

Tècnica mixta sobre taula
165 x 165 cm

Àgora VI, 2010

Tècnica mixta sobre taula
170 x 170 cm

Contactes, 2010

Tècnica mixta sobre taula
110 x 100 cm

Àgora X, 2009

Tècnica mixta sobre taula
170 x 170 cm

Somnis de l'alba XX, 2007

Tècnica mixta sobre taula
230 x 200 cm

Somnis de l'alba VII, 2007

Tècnica mixta sobre taula
200 X 130 cm

AURORA VALERO.
Esbós curricular

Aurora Valero (1940 Alboràia, l'Horta Nord) ha compaginat la seua dedicació a la pintura, des del principi, amb l'educació, a la qual ha dedicat 44 anys. I això ha sigut així perquè considera que ambdues poden canviar la societat contribuint a afavorir un enriquiment personal mitjançant el desenvolupament de la sensibilitat. Dos vessants als quals ha incorporat també la seua tasca investigadora.

Catedràtica d'Expressió Plàstica des de 1969 a l'Escola Universitària de Còrdova i a les Universitats de Barcelona i de València, va estar adscrita al Departament de Didàctica de l'Expressió Musical, Plàstica i Corporal de la Universitat de València, del qual va ser directora des de l'any 1989 fins a 1991.

És doctora en Belles Arts per la Universitat Politècnica de València (1988) i acadèmica corresponent de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles de València, des de l'any 2005. L'any 2010 va ser nomenada acadèmica numerària de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles de València, i va exercir de secretària general d'aquesta Acadèmia des de febrer de 2015 fins a febrer de 2019.

Inicia la seua trajectòria pictòrica amb una exposició individual al Palau de la Generalitat de València en 1964, després d'haver obtingut per concurs la pensió de la Diputació Provincial de València el 1962, pensió que va ser la primera dona a aconseguir-la.

Des d'aleshores ha superat les cent exposicions individuals, entre les quals figuren:

- Sala El Prado, de l'Ateneo de Madrid (1968)
- Associació Cultural de Pintors i Escultors del Món a Marsella (1978)
- Museo de Arte d'Albacete (1984)
- Cercle de Belles Arts de València (1984)
- Sala del Centre Cultural Bancaixa de València (1991)
- Galeria 11 d'Alacant (en cinc ocasions des de 1984)
- Galeria Rosalía Sender de València (1995)
- Palau de la Música de València (2000-2001)
- *Los Inmortales*, a la Biblioteca Valenciana en 2001, al Museu de la Universitat d'Alacant, MUA, i a l'Auditori de Castelló en 2006
- Diputació de Jaén en 2003
- *Archipiélagos* a la Universitat Politècnica de València en 2004, Sala de l'Stadt de Magúncia (Alemanya) en 2005 i Galeria Gnaccarini de Bolonya en 2005
- Drassanes de València en 2007
- Castell de Santa Bàrbara a Alacant en 2009
- Delegació de Justícia i Administració Pública de Madrid en 2010
- Col·legi d'Espanya a París en 2011
- Cambra d'Indústria i Comerç de Magúncia (Alemanya) en 2015
- Fundació Carulla de Tarragona en 2016
- Universitat de l'Espai IRS de Stuttgart en 2018
- Casa de la Cultura d'Alboràia en 2019
- Casa de la Cultura de Meliana 2019

També ha participat en més de dos-cents salons oficials i exposicions col·lectives, com els Salons d'Art Actual de València i Barcelona;

Salons de Tardor de Palma i València; Salons de Març de València, en diverses ocasions. Igualment, ha pres part en les següents exposicions: *Sesenta y ocho plásticos valencianos*, del Centro Cultural de la Villa de Madrid, en 1987; Interarte de València i ARCO-1986-87, de Madrid, amb la Galería 11; en *L'emprenta de l'avantguarda*, al Museu de Sant Pius V de València, en 1994, en *Un segle de pintura valenciana*, a l'IVAM de València; al MEAC de Madrid i a la Llotja d'Alacant, en 1994; en *Des de Sala Mateu*, a les Drassanes de València, en 1998; en *Nosotras por nosotras*, Instituto Mexicano de Washington; a Alacant i Castelló en 1998, en *La memòria que ens uneix*, inauguració del Museu de la Universitat d'Alacant, MUA, en 1999. En la col·lectiva *Witness and Reponse* de la Biblioteca del Congrés dels EUA, a Washinton; a Potsdam, Colònia, Coblença, Herrenberg, en 2001; a Washington, Nova York, Florida, San Francisco; Alemanya, França, Israel, Xile, el Japó, Corea, el Brasil, l'Uruguai, El Salvador, la República Dominicana, l'Argentina, Hondures, Àustria, Budapest, Dubai, en diferents ocasions.

Va començar la seua obra amb un expressionisme líric que es va radicalitzar fins a aconseguir, en 1965, una tensió plàstica dramàtica i temperamental. En els dos anys següents va evolucionar cap a un simbolisme relacionat d'alguna forma amb l'art pop i, moguda per una inquietud experimental, va explorar diferents materials i tècniques en la dècada següent (1968-78) fins a aconseguir una abstracció depurada i geomètrica en què va introduir el relleu. En 1978 va iniciar una revisió de les formes clàssiques en la seua sèrie *Homenaje a Fidias*, la qual va ser seguida per una altra de més colorista denominada *L'Horta*. En 1982 va reprendre la figuració dels anys seixanta amb la sèrie denominada *La dona*, composta per grans personatges femenins amb un protagonisme que responia a l'interès de la

pintora per denunciar la situació social de la dona: *Gees*, *Antees*, *Magnes Materes* i *Magnes Dees* es manifesten intensament dramatitzades. Altres sèries van intercalar plantejaments més abstractes, com la denominada *Contrast* o la que va prendre el nom de *Bereshit Bará*, en què, a més, va introduir l'or com a matèria plàstica. Entre 1999 i 2001 va realitzar una altra sèrie, *Los Inmortales*, en què duia a terme una fusió de les arts en incorporar a la poesia de Vicente Aleixandre i la música d'Ángeles López Artiga la visió pictòrica inspirada en aquests. En la següent sèrie, *Archipiélagos*, va investigar l'articulació de les formes sobre formats modulars que poden muntar-se i compondre's de manera diferent segons un joc d'ordinador.

Les seues últimes sèries s'agrupen en una visió inspirada en el Mediterrani: *Sueños del alba*, *Retorno a Ítaca*, *Ágora* i *Laberintos*, que es componen sobre grans formats, ritmes i espais oberts i colors transparents en què predomina el blanc.

La seua darrera sèrie, *El cosmos*, amb la qual arribem a l'actualitat, consta d'unes cinquanta peces entre les quals destaquen cinc grans murals amb unes mides en vertical entre 3 i 4,80 m. En aquests s'interessa per fixar en la pintura una visió plàstica de l'espai sense que els efectes evanescents de la realitat interferisquen en la seua manera d'assumir les constants plàstiques de la seua trajectòria anterior.

En conjunt i al llarg d'aquests seixanta anys d'ininterrompuda activitat, és patent la força i el caràcter dels seus contrastos i dels seus traços gestuals i texturats, així com també els seus genuïns plantejaments plàstics que es produeixen, sempre, des d'una profunda emoció de la qual no és absent la reflexió.

Aurora Valero ha publicat dos llibres: *El arte de la pintura en la prehistòria: instinto, armonía y construcción*, en 1995, i *El mar pintado: la pintura mural del Mediterráneo antiguo*, en 1996. Ha publicat diversos articles en revistes especialitzades d'art i de didàctica. També ha participat en diversos projectes d'investigació, com el de *L'art com a argument educatiu*, a la Universitat de València, i el projecte Sòcrates-Comenius, en col·laboració amb Itàlia, Polònia i València. Ha pronunciat conferències en un gran nombre d'Universitats tant nacionals com internacionals.

La seua obra es troba en diversos museus i col·leccions, com el Museu Provincial de Belles Arts de València des de 1970; el Museu Popular d'Art Modern de Vilafamés, des de 1980; el Museu d'Art Contemporani d'Elx, des de 1980; el San Francisco Museum of Contemporary Hispanic Art, en 1989; el Museo de la Solidaridad Salvador Allende de Santiago de Xile, des de 1991; el Museo de las Américas de Florida, des de 1991; l'IVAM, de València, etc., i en col·leccions com Bancaixa de València, Universitat de Barcelona, Escola Universitària de Tarragona, Universitat de València, Diputació de Jaén, la Biblioteca del Congrés dels EUA, a Washington, l'Ajuntament de Magúncia, la Universitat de l'Espai IRS de Stuttgart des de 2018, etc.

Una vida plena en què la seua intensitat és una de les constants vitals.

Traduccions

**AURORA VALERO, sense límits.
Testimonis i emocions al
laberint de l'existència**

Prólogo

Toda institución de educación superior se define por tres misiones fundamentales: la docencia, la investigación y la cultura. Por ende, estas son también las funciones principales que guían el quehacer de la Universitat de València, tal y como se recoge en el artículo 3 de sus Estatutos. En estos ámbitos, nuestra Universitat ha recorrido un amplio camino a lo largo del cual —especialmente desde el inicio de su andadura democrática en 1985— ha multiplicado los esfuerzos para revertir el cultivo de los saberes, los hallazgos científicos de toda índole y el impulso de la cultura crítica en la sociedad en su conjunto, contribuyendo así a la convivencia ciudadana y a la pluralidad democrática.

La extraordinaria exposición que aquí se presenta, *Aurora Valero, sense límits. Testimonis i emocions al laberint de l'existència*, no es una muestra artística más, dado que su autora, la profesora y pintora Aurora Valero, tiene la enorme virtud de encarnar en ella misma y en su dilatada trayectoria docente, investigadora y creadora, las tres funciones esenciales de la Universitat. Como la propia protagonista explica, fue el descubrimiento de las grandes obras de la historia del arte, cuando era apenas una adolescente, lo que la impulsó a dedicarse a la creación artística, y a la vez, el deseo de compartir esa experiencia la llevó al terreno de la educación, donde ha desarrollado una extensa carrera como formadora de maestros. A estas varias generaciones de estudiantes, en palabras del profesor y comisario Román de la Calle, les ha transmitido durante décadas su amor por la naturaleza y por el arte. Y a todo ello hay que añadir su inmenso trabajo como investigadora, campo en el que se inició también desde muy joven a la búsqueda de una base teórica en la que sustentar su obra artística y su labor docente.

Todas estas razones hacen de *Sense límits* una exposición muy especial, que es a la vez muestra de la gran energía y creatividad, el intenso trabajo y la rigurosidad desplegados por Aurora Valero en cada uno de sus ámbitos de actuación, al tiempo que pretende constituir un merecido reconocimiento a su figura y su honda dedicación a la Universitat. Pero, además, la exposición que alberga la Sala Estudi General del Centre Cultural La Nau supone un paso más en el férreo compromiso de nuestra institución con la igualdad de género. Y es que la inclusión, la justicia social, y específicamente la lucha por lograr de facto los mismos derechos y oportunidades para mujeres y hombres, son objetivos prioritarios para una Universitat que hace ahora dos años aprobó su III Plan de Igualdad y que tiene reconocida en sus Estatutos desde 2004 la igualdad de género como principio inspirador fundamental.

Dicho principio, que se aplica de manera transversal a los campos educativo, científico, de gestión, organizativo y cultural, encuentra en este último un espacio de acción privilegiado para irradiar sus valores a toda la sociedad. De hecho, la creación y difusión de una cultura crítica y diversa, comprometida con la igualdad real y que ayude a romper con los estereotipos y los roles de género que sitúan de manera sistemática a las mujeres en una posición de inferioridad, constituye uno de los pilares imprescindibles de la programación expositiva de la Universitat de València. Buena prueba de ello son muchas de las muestras artísticas realizadas en los últimos años, entre las que pueden citarse *Ocultes i il·lustrades. Creixement i èxit de les il·lustradores a València*; *Ceràmica en mans de dona. Mirades diverses*; *Retrats de llum. Dones i presó*; *La ciutat de les dones. Fotografia, espais i gènere*; *Trencant barreres. Dones i ciències*; *100 anys de WILPF - Women's International League for Peace and Freedom* o la recientemente inaugurada *L'anguila. Açò és un quadre, no una opinió. Paula Bonet*.

Aurora Valero, sense límits. Testimonis i emocions al laberint de l'existència se inscribe en esta corriente programática que da voz y espacio a las mujeres creadoras, y que es a la vez heterogénea y plural en perspectivas, planteamientos, modos y disciplinas artísticas. Como diversa y multidisciplinar es también la vasta obra desarrollada por la propia Valero a lo largo de más de cinco décadas, y de la que pretende dar cuenta el conjunto de piezas rigurosamente seleccionadas para la exposición que ahora abre sus puertas en la sede histórica de la Universitat de València.

Queremos aprovechar estas líneas para agradecer de manera pública y sincera la generosidad de Aurora Valero y su entrega absoluta a la Universitat, congratulándonos al mismo tiempo de la oportunidad que nos brinda de disfrutar en esta, su casa, nuestra casa, de su personal y excepcional legado artístico. Asimismo, hacemos extensivo nuestro agradecimiento por la compleja e inmensa labor realizada a los comisarios de la exposición, María Victoria Margarida y Román de la Calle.

Desde la Universitat de València invitamos encarecidamente a todas las personas amantes del arte y de la historia —otro de los ejes transversales en su práctica pictórica, pero también docente e investigadora— a visitar *Aurora Valero, sense límits. Testimonis i emocions al laberint de l'existència*. Una muestra que revela la rotundidad expresiva y la fuerza poética de la extraordinaria obra de Aurora Valero, una artista que nos acerca a través de su trabajo —parafraseando a la propia pintora— “el testimonio de nuestra aventura humana”.

Mª Vicenta Mestre

Rectora de la Universitat de València,

Ester Alba Pagán

Vicerectora de Cultura i Esport de la Universitat de València

AURORA VALERO. Sin límites...
Reflexiones en torno a sus
itinerarios pictórico y didáctico
Román de la Calle

El proyecto que ahora se materializa —diligentemente arropado por el Centre Cultural La Nau, consistente en gestionar una muestra antológica, que recoja, a la vez, de forma selectiva y analítica, determinadas claves pictóricas del dilatado itinerario artístico de Aurora Valero Cuenca (Alboraia, 1940), con el explícito fin de articular un marcado reconocimiento a su paralela trayectoria universitaria, docente, investigadora y artística— viene, sin duda alguna, a rendir merecido arropamiento y a mostrar públicamente el compartido afecto debido, como institución, a una singular profesora.

Una mujer que ha dedicado décadas de acción pedagógica, en el seno de la Universitat de València-Estudi General, además de haber cumplido ciertas estadías alternativas en otras varias universidades españolas, centrados —todos estos tramos de actividad profesional— en la docencia especializada, orientada privilegiadamente hacia la educación artística, siempre cultivada, vocacionalmente, en su emergente e inmediata practicidad.

La compleja y exigente vida universitaria —tal como lo he repetido hasta la saciedad y vivido en plenitud, al pie del esforzado tajo cotidiano— implica, en su conjunto, un bloque plural de vertientes correlacionadas, que aglutinan entre sí, de manera explícita y consistente, tanto la docencia con la investigación, como la gestión sociocultural con la creatividad aplicada. Dimensiones convergentes, todas ellas, a decir verdad, cuyos resultados entreverados, con el paso de las décadas de actividad intensa y entrega generosa, son los que consagran precisamente los merecimientos acumulados, en torno siempre a los protagonistas universitarios más destacados, para urdir, con toda justicia, las claves del correspondiente homenaje ahora abiertamente compartido.

En el caso que aquí nos ocupa, el concreto marco histórico —ahora activado— ha sido el conjunto de las instancias que, diacrónicamente, han articulado la consecución actualizada de los estudios globales transformados, con el paso del tiempo y la evolución de los niveles y programas docentes, surgidos en torno a la alargada historia de la longeva Escuela Normal (después Escuela Universitaria de Magisterio) y también referidos, de forma acumulativa, en un tercer paso de transformaciones, a la reciente Facultad de Magisterio, instalada ya (2010) en el Campus de Tarongers de la Universitat de València-Estudi General.

Conozco bien los entresijos y esfuerzos, puestos en práctica, durante décadas, en aquella anterior Escuela Normal / Escuela Universitaria de Magisterio —donde difícilmente la vertiente investigadora llegaba a tener cabida y reconocimiento oficial— por parte de los contados profesores, que deseaban seguir su *cursus honorum*, para completar, por aspiración personal, sus doctorados.

Activemos nuestra memoria. Precisamente, el programa de doctorado que, cíclicamente, desde el Área de Estética y Teoría de las Artes, he venido dirigiendo, desde los años ochenta, en la Facultad de Filosofía, se convirtió, por exigencias del propio contexto universitario, en el efectivo camino supletorio donde históricamente venían a recalar los doctorandos procedentes de magisterio, oriundos, concretamente, del Departamento de Didáctica de la Expresión Musical, Plástica y Corporal. E incluso, asimismo, en una aventura paralela, también otros muchos provenían de la vieja Escuela Superior de Bellas Artes, convertida —en un sorprendente salto hacia adelante, por aquel entonces— en Facultad universitaria, en trámite de adscribirse oficialmente a la

Universidad Politécnica de Valencia (Ley General de Educación de 1970)¹.

En ambos casos —Magisterio y Bellas Artes— el papel de nuestro interdepartamental programa de doctorado fue vital, en esa tarea normalizadora de las exigencias del Tercer Ciclo, de cara al amplio contexto de las artes plásticas, visuales y también musicales, en la UVEG. Proyecto específico, que hicimos nuestro y compartimos durante décadas, responsabilizándonos de las numerosas propuestas doctorales, primero, y también de la implantación de los másteres pertinentes, años después.

Pues bien, justamente ciñéndonos a la trayectoria de la profesora Aurora Valero, viene como paso obligado recordar que el 24 de mayo de 1988, bajo el título de “Sobre la composición y la estructura formal en la obra plástica de Manuel Millares”, tuvo lugar la lectura pública de su brillante tesis doctoral².

Precisamente, esa fundamental y compleja dualidad, consensuada entre *arte* y *educación*, pero también —conviene recordarlo— entre *arte* y *mujer*, implica, a decir verdad, uno de los contextos bifrontes —aún pendientes de más atención y mejores logros, de hecho, en muchos de sus tramos generales— merecedor de la mayor reivindicación y exigencia social, formativamente compartida, siempre con abultadas demandas no cumplidas y, a menudo, con objetivos relegados, en el abanico de exigencias y necesidades

públicamente reconocidas en el seno del panorama docente, incluso actual.

Hace años, pues, que, en este sentido, he tenido la oportunidad de seguir, casi excepcionalmente, el itinerario personal de la profesora Aurora Valero, como pedagoga comprometida, como artista experimentada, como investigadora adscrita, precisamente —como hemos indicado— al programa de doctorado, por mí coordinado, durante décadas en la Facultad de Filosofía y Ciencias de la Educación, además de como amiga y colaboradora, a lo largo de algunos lustros después, en las actividades académicas de la Junta de Gobierno de la Real de Bellas Artes de San Carlos.

Por todo ello, tras el sostenido trabajo conjunto, que en realidad supone la dirección de una tesis doctoral (como efectivo “pensar con”, como conocimiento “situado” en un contexto, compartido en su quehacer y performativo en su aplicabilidad), ha sido plenamente normal que, en cuanto crítico de arte, en activo, y asiduo seguidor del panorama contemporáneo de las artes plásticas valencianas, no dejara además personalmente —luego— de hacer balance periódico de las encadenadas muestras expositivas de Aurora Valero, elaborando / publicando textos de estudio y de puntual estimación crítica, referidos al pautado calendario de sus programadas / paradigmáticas series pictóricas, en muy diversas coordenadas cronológicas de su itinerario pictórico.

---

1 Toda vez que la solicitud cursada, aquellos años de la transición política, para vincularse Bellas Artes a la UVEG, no fue aceptada por el claustro. Participé históricamente como testigo del hecho, al asistir por delegación, de manera excepcional, al mismo, como secretario de la Facultad de Filosofía y Ciencias de la Educación que era, al sustituir al decano, el profesor Ricardo Marín Ibáñez, que estaba de viaje.

2 Tesis dirigida por mí, concretamente en la Universidad Politécnica de Valencia, al ser ella licenciada en Bellas Artes, a la vez que desempeñaba su plaza en la UVEG como profesora de didáctica de la expresión plástica, en los estudios de magisterio. Efectivamente, la alargada sombra de las importantes relaciones entre arte y educación se había constituido en su barandilla personal, de alcance vital y profesional.

Sin duda, esas periódicas revisiones históricas de las productivas trayectorias de los diferentes artistas, que —como críticos practicantes y asiduos— nos hemos propuesto, seguimos validando y culminamos didácticamente, muchos miembros de AVCA (Asociación Valenciana de Críticos de Arte, que justamente acaba de cumplir sus primeros 40 años de existencia), vienen, en buena parte, exigidas por la necesidad estimativa del propio contexto socio-patrimonial, que han generado nuestros artistas a lo largo de su vida, buscando su puesta en valor y apuntalamiento reflexivo.

Poniendo ahora los pies en el suelo, vale la pena incidir, de manera empírica y documentada, en el hecho de que no es nada fácil intentar una aproximación —entre analítica y explicativa— en torno a una amplia trayectoria artística, de más de cinco décadas de sostenida y plural actividad pictórica, como la que vitalmente ha protagonizado, entre nosotros, Aurora Valero, serie a serie, muestra a muestra. Sin embargo, tal es la coherencia de dicha tarea indagadora que, de hecho, una aproximación dedicada, en globalidad, a su diversificado itinerario artístico debería ser exigible, recomendable y conveniente, a todas luces.

Aunque, a decir verdad, la presente aventura exhibitiva, de carácter metonímico, como ya hemos indicado, al concentrarnos en determinadas partes concretas, estratégicamente, por el todo de su producción, se ciñe básica y de forma exclusiva, ahora, a unos sectores precisos / seleccionados de los tramos delimitados, estimativamente, en su amplio itinerario, y precisa, por cierto, de un título identificador: *Aurora Valero: sense límits. Testimonis i emocions al laberint de l'existència*.

De hecho, conscientes de tal difícil complejidad, hemos preferido, por estratégica compensación, hacer especial hincapié y acentuar, en líneas generales, de forma consensuada —comisarios y pintora—, sobre todo determinadas series de su dilatada producción pictórica, dejando de este modo, metodológicamente, que el resto de sus trabajos, en el marco de su recorrido, funcionase como una especie de oportuno panorama contextual, quizás para iniciados o estudiosos, remitiendo complementariamente a las distintas muestras antológicas que, de forma escalonada, en su entorno vital, se han propiciado cíclica e históricamente —nacional y/o internacionalmente—, como se recoge en su abundante currículum.

Por cierto, recurrir a series y apelar a décadas puede parecer, sin más, una socorrida estrategia reductiva o un mero procedimiento de articulación histórica, con escuetas orientaciones y apuntalamientos teleológicos. Pero en este caso —teniendo en cuenta que la variada producción pictórica de Aurora Valero se ha ido configurando, plena y minuciosamente, a base de distintas opciones consensuadas, rompiendo límites—, tras un detenido y pormenorizado estudio de las series encadenadas, nos ha parecido oportuno asumir dicha *metodología, restrictivamente selectiva, pero contextualizadora*, tras las pautas seriales.

De hecho, la cadena de series ha funcionado, pautadamente, propiciando relevos temáticos y, también en simultaneidad, abriéndose a puntuales decantamientos estilísticos, al menos a lo largo de las cinco últimas décadas de su quehacer. De este modo, se ha podido facilitar que las pautas cronológicas y las correspondientes metamorfosis estilísticas se dieran —a grandes rasgos— explicativamente la mano, en las progresivas relecturas hermenéuticas del conjunto de su obra.

En estas circunstancias, considero necesario comenzar señalando que, precisamente, su condición femenina la marcó profundamente desde el principio de sus coordenadas, tanto vitales como profesionales. No eran en efecto las décadas históricas de postguerra, como es sabido, buenos tiempos para que la mujer se incorporara, de manera activa y en igualdad de condiciones con el varón, a la vida artística y a la acción académica docente. Sin duda, no fue un proceso fácil. Más bien se convirtió, para ella, en una lucha dura³. En realidad, han sido pues, en su caso, muchos años de trabajo ininterrumpido e intenso⁴.

En tal línea de cruciales cuestiones cronológicas, considero también significativo recordar cómo se ha dedicado, durante años, a la actividad docente como formadora de maestros, lo cual supone, por cierto, una complejidad añadida a cualquier actividad didáctica. Puedo imaginar la responsabilidad que genera esta acción personal, así como el compromiso que, a la vez, se adquiere con la sociedad, puesto que la formación de las futuras generaciones será el contenido y la tarea que ellas, asimismo, deberán

transmitir y llevar a cabo al educar a sus propios alumnos, en un abierto bucle histórico.

Se ha tratado, pues, de una importante tarea, cuyos frutos cabe constatar en los centenares y centenares de estudiantes a los que ha transmitido, la profesora Aurora Valero, su amor por la naturaleza (otro punto nada desdeñable) y por el arte. Dos polos que realmente le han apasionado siempre.

Desde otra perspectiva complementaria, cabe añadir que su interés hacia la historia fue asimismo persistente y constante, sobre todo en el ejercicio de la investigación artística, por ella sustentado. En realidad, tanta actividad diversificada pudo consumarse, en su itinerario, gracias a una energía considerable y a una capacidad de concentración extraordinaria, que le han permitido atender a las diferentes vertientes, propuestas y compromisos, sin bajar la calidad de los mismos⁵.

A fin de cuentas, estas breves pinceladas, descriptivas de su trayectoria vital y docente,

---

3 Muy a menudo, le oí afirmar que ha sido totalmente injusto, para las mujeres como colectivo, que —con el fin de conseguir las mismas metas que los hombres— hayan tenido que realizar esfuerzos dilatados que, en ocasiones, han podido incluso superar, con creces, lo que aquellos realmente rendían.

4 En primer lugar, me gustaría destacar su labor docente, que se desarrolló nada menos que a lo largo de 44 años de su activa vida académica. Al principio, trabajó durante cinco cursos en Enseñanzas Medias. Luego, Aurora Valero realizó oposiciones a cátedra de Magisterio, en 1969, y desde entonces, hasta su jubilación, ha permanecido dilatadamente adscrita a las universidades de Córdoba, Barcelona y València-Estudi General.

5 Alguna vez le oí decir, en un juego de metáforas de resistencia, que personalmente se consideraba más bien como “un todoterreno” y que su constitución estaba perfectamente adaptada para atravesar montes y barrancos y circular por trochas y desniveles, algo que a otros vehículos de lujo les sería posiblemente inviable efectuar, a través del mundo de la cultura contemporánea y de los complejos espacios académicos. Quizás, por ello, su pintura nunca es ajena a sus propios conflictos, tensiones y ensueños personales.

destacan igualmente su entrega a la sociedad, compaginada con su trabajo artístico, que comenzó a ser mostrado, por su parte, al público, ya en el lejano año 1964.

La experiencia creativa y la investigación artística han sido, como estamos viendo, destacadas compañeras de su itinerario. *Gutta gutta cavat lapidem*. De hecho, nunca se ha resistido a investigar en muy distintas problemáticas plásticas, comprendidos sus resultados precisamente nada menos que en las más de 20 series que componen el total de sus fases de trabajo, aunque entre ellas se encuentren también muchas obras independientes, que insularmente —como *punctum saltans*— no se adscriben a esta citada estructura serial. De hecho, cerca de un centenar de exposiciones individuales ha mostrado, durante más de medio siglo de intenso y acelerado trabajo creativo.

Como ya he apuntado, existen, a decir verdad, diversos planteamientos operativos, pero una sola línea maestra en la base que impregna todas las series pictóricas de Aurora Valero: se trata, en resumidas cuentas, de reconocer su alto potencial expresivo, así como del compromiso ético / estético —a veces rotundamente social y siempre absolutamente plástico—, cuyos resultados se han podido contemplar, de forma intermitente, en numerosos contextos expositivos.

Quienes conocemos bien y de cercanía a Aurora Valero, apreciamos en su personalidad la extraordinaria capacidad de comunicación, que se manifiesta en su manera de ser, en su forma

de hacer las cosas y de relacionarse, con lo que consigue que cualesquiera de las actividades en las que interviene conlleve, en paralelo, un sobreañadido placer experimental, que siempre entraña, a su vez, enriquecimiento e interés.

Por lo común, ha defendido y practicado una particular *didáctica del hecho histórico-artístico*, metodología en la cual ha creído absolutamente, en cada momento de su vida. Como ella misma ha expuesto en muchos foros, defiende / ejerce la docencia artística tomando siempre como referencia y *leitmotiv* el conocimiento ineludible del arte del pasado.

Se trata de una información básica y previa que debe hallarse en los fundamentos de cualquier realización creativa, como conciencia del saber, como dominio de información, que adquirimos cuando tendemos un puente hacia nuestros orígenes, buscando esa básica compenetración entre el presente y el pasado, que nos permite ejercitar la memoria y descubrir también cómo vivieron, sintieron e hicieron suyos, nuestros antepasados, los problemas artísticos.

En muchas ocasiones, reflexionando en torno a su pintura, como ahora me ocurre, he creído encontrar, en sus creaciones, la manifestación de una especie de gigantismo en sus enigmáticas y sugeridas figuras; también una energía compacta y vigorosa, transformada en un vitalismo gestual omnipresente, junto a toda una serie de esquemas rítmicos y pautas formales y compositivas que se enredan y definen a base de estructuras poderosas⁶.

---

6 Ahí está, sin duda alguna, la influencia de un humanismo vehemente y, sobre todo ello, una fe arrebatada por la vida y también un canto plenamente sentido al ímpetu del crecimiento orgánico, hecho naturaleza, en sus últimos trabajos de un marcado carácter cosmogónico.

Curiosamente, siempre le ha interesado y atraído comparar –en la teoría, en la historia y en la práctica– el pasado y el presente del arte, tomando abiertamente partido, tanto en el ejercicio de la educación como en la práctica de su pintura, por tal estrategia interdisciplinar, haciéndonos, incluso, partícipes de su metodología, esa que siempre ha defendido a ultranza, también desde la tarima, como perpetuo enlace entre la historia y las circunstancias presentes, entre la realidad exterior y su propia intimidad⁷.

Hay otra cuestión que, asimismo, quisiera traer a colación, desde estas reflexiones. Se trata de su posición respecto a las últimas creaciones artísticas de nuestro momento histórico. Deduzco, al respecto, tras conocer sus planteamientos de años, que toda manifestación artística le merece respeto, pero también le crean cierta inquietud algunas situaciones en las que, como ella misma afirma, se nos hace desear que *nuestra actividad creadora ocupe, necesite y exija estratégicamente más tiempo y más silencio interior*, para que se permeabilice la identificación, con plenitud, entre el artista y su obra.

No quiere ello decir que, en la actualidad, no exista tal identificación, sino que más bien se entrevé que es fundamentalmente cuestión de grados y que –debido a la oferta claramente pluricultural en la que nos hallamos inmersos– nuestro afán investigador y nuestras

actuaciones, nuestras experiencias estéticas y nuestras expectativas, quizás un tanto dispersas, nos obligan a pasar más rápidamente de lo debido –como de puntillas– sobre las propuestas circundantes, dejando olvidados, en ellas, aspectos concretos y parciales de la personalidad humana mediante los cuales tiende a comunicarse con nosotros, así como de la compleja realidad que nos rodea.

De cualquier manera, es evidente que sus propuestas artísticas, apasionadas y dinámicas, poderosas y cambiantes, interdisciplinares en su génesis⁸, nos seducen, conmueven e interesan, puesto que nos sumerge directamente en la explicitación expresiva de interrogantes vitales que buscamos, mientras somos capaces (o porque lo somos) de sentirnos, paralelamente, activos y entregados a la vida, frente a sus escenografías pictóricas...

Aurora Valero siempre se ha movido, pictóricamente, *entre el equilibrio y el exceso* de formas, de estructuras y cromatismos, de gestos preñados de sugerentes movimientos, abierta a la búsqueda de nuevos y radicalizados espacios cosmogónicos. Ese ha sido su mundo plástico, sumamente particular y expresivo: *sin límites*. Por cierto, estudiar su lenguaje plástico implica someterse a un recorrido permanente e intenso entre la cuidada representación inicial de sus trabajos y la paulatina búsqueda de la compleja

---

7 Consciente de sus conflictos y sus luchas personales para poder desarrollar su programa profesional, como mujer, su obra se centra casi siempre, de alguna manera, en sí misma y, en consecuencia, también en la historia de la condición humana en general. De ahí ese clasicismo subyacente en sus propuestas plásticas, esa constante relación, también, con cierta mitología griega y ese mirar hacia atrás para volver, luego, a reconsiderar, quizás comparativamente, el contexto presente. Es una forma de aprender a vivir, cada día, igual como se aprende siempre a pintar, de nuevo.

8 Quiero traer a colación su probada capacidad de interrelacionar música, literatura y artes plásticas. Incluso colaborando directamente en proyectos comunes de claro alcance interdisciplinar, como es constatable si recorremos su itinerario. Incluso, recuerdo que en alguno de tales retos me vi literariamente involucrado en la publicación pertinente (*Los Inmortales*, Valencia, 1999-2000). ¿Acaso puede eliminarse el ritmo compositivo de sus trabajos? ¿O cabe entender sus “*títulus novus*” como meros referentes de identificación de las obras y no, más bien, como clave del juego hermenéutico propio de sus propuestas, cargadas de poeticidad?

configuración abstracta, que marca su poética posterior y también la actual, cargadas todas ellas de dinamismo expresivo, en el rosario de sus series. Porque de configuraciones cabe hablar, sin duda, al referirnos a su universo compositivo, trenzado de relaciones y de elementos, de tensiones y abstractos juegos formales, así como de recursos cromáticos, texturales y hápticos, que convergen en las siempre sorprendentes composiciones de sus espacios pictóricos.

Sin embargo, Aurora Valero, por su parte, en sus series más recientes, parece querer insistir y persistir, aún más, en la creciente hendidura de ese juego metalingüístico, en esa mutua y encadenada reflexividad de unos lenguajes sobre otros lenguajes, partiendo, sin duda, de las posibilidades de las vivencias sinestésicas, que ciertamente entusiasmaron a muchos artistas a través de los tiempos... y a ella también, ahora. No obstante, no se conforma a permanecer exclusivamente en ellas, toda vez que su mirada y su tacto pictóricos no cesan de reclamar, asimismo, sus correspondientes derechos y a exigir su propio ámbito de intervención: la pintura, donde el gesto transportado, la rotundidad del trazo, la articulación desgarrada de los colores sobre la superficie del espacio pictórico van a elaborar el contrapunto expresivo —junto al intenso y arrebatador mosaico de contrastadas variaciones, que se abren, por definición, en sus series—, reflejo, sin duda alguna, del susurrante poder poético de sus trabajos, capaz no obstante de punzarnos en el costado, en cualquier momento, si fuera menester.

A fuer de sincero, atendiendo al espectáculo que nos facilita y aporta su pintura, al recordar hoy, al hilo de nuestra dilatada amistad, su trayectoria —pedagógica y artística—, quisiera comunicar al lector que me he sentido, una vez más, implicado y participativo, gracias a sus

propios planteamientos, a favor de nuestra cultura, enraizada en el País, a través de aquellas acciones educativas y retos pictóricos que históricamente han conformado, a nuestro alrededor, unos sólidos y exigentes cimientos compartidos.

Se trata, en resumidas cuentas, de unos fundamentos comunitarios, de raíz ética, que, contruidos entre todos, con conocimiento, generosidad, reflexión y responsable coraje, nos permiten reforzar, paralelamente, la solidaridad vital respecto a las particulares funciones que conlleva, a *radice*, la experiencia artística como acción vitalista.

En ese sentido, en vez de quedarnos relegados a simples espectadores, meramente pasivos —frente al arte— con el riesgo de acabar desentendiéndonos de las raíces de nuestra cultura pasada y presente, gracias a la imprescindible dimensión pedagógica, nos sentimos fuertemente implicados en aquel *dictum* revulsivo y siempre —hoy, quizás, más que nunca— de exigente actualidad: *Nulla aethetica sine ethica*.

En sus propuestas artísticas, por lo común, ha tratado de barajar, como estrategia determinante, arte y educación / educación y arte, al hilo de la historia compartida y de los necesarios amarres interdisciplinares. Tales han sido y siguen siendo las ambiciosas metas preferenciales del quehacer artístico de Aurora Valero, que han trenzado su personal y destacada trayectoria, abierta, programáticamente, a la máxima expresividad, sorpresa e impacto visual.

Amicis aequa ibit hora.

València, marzo de 2021

Román de la Calle
Universitat de València–Estudi General
Comisario de la muestra

Mi encuentro con Aurora Valero se produjo hace ya cuatros años, cuando realizaba un estudio sobre pintoras valencianas de los años setenta. Ella me ayudó muchísimo. Me recibió en su estudio y quedé boquiabierta ante sus cuadros y ante sus conocimientos. Lo primero que pensé al salir de allí, es que era una mujer del Renacimiento.

Desde ese día, comenzó una amistad muy intensa en la que Aurora confiaba en mí, hasta para pedirme la opinión sobre sus nuevos cuadros, y he tenido la fortuna de poder ver todo el proceso: desde el inicio, hasta el resultado final. En su obra, respiro ética y honestidad. La pintura por la pintura, algo que en estos tiempos reivindico recalcitrantemente.

Aurora quería exponer en Valencia y yo le prometí intentarlo. Confió en mí como comisaria, y aquí estamos, exponiendo con la valiosísima colaboración de Román de la Calle.

Una conversación entre Aurora Valero y María Victoria Margarida

M. V. M. — ¿Cuándo o cómo comienzas a ser consciente de la necesidad de emprender tu camino como artista?

A. V. — Con tan solo 13 años, el escultor Francisco Nácher, viendo mi obstinación en dibujar incansablemente sobre cualquier superficie que encontrara a mano, se ofreció a darme clases particulares, manejando el carboncillo y el difumino sobre unas muestras que él preparaba. Un año después, aconsejó a mis padres que asistiera a las clases de dibujo de la Escuela de Artes y Oficios Artísticos de Valencia. En realidad, con aquellos modelos de yeso no encontré muchos alicientes, pero al año siguiente tuve como profesor a Joaquín Michavila, que impartía clases de Historia del Arte en ese centro. Y ahí es cuando descubro el arte, desde la Prehistoria hasta Picasso. Veo gran cantidad de imágenes en diapositivas, y siento cómo estoy entrando en un mundo nuevo. Ahí comienzo a intuir mi destino.

Cuando terminé mis estudios superiores, no tenía muy claro qué dirección tomar, pero tuve la fortuna de poder entrar a trabajar con Michavila, en su taller. Yo le ayudaba a pintar sus murales y él me introducía en el estudio de técnicas plásticas, en los misterios de la sección áurea, en estructuras geométrico-matemáticas y en distintas formas de interpretación de la naturaleza que me abrieron el horizonte cerrado con los estudios académicos. Aunque en ningún momento sentí la necesidad de pertenecer a una escuela que siguiera sus pasos; formar parte del Grupo 385 días de arte, en Mateu, me ayudó mucho a relacionarme con artistas tan significativos como Boix, Heras o Armengol, pero yo había comenzado ya a viajar por Europa y a querer descubrir mi propio camino.

M. V. M. — No debió de ser fácil decidir dedicarse al arte y además siendo mujer en una época de pensamiento tan retrógrado como los años cincuenta en nuestro país, ¿me equivoco?

A. V. — En esa época, que una mujer quisiera ser artista era considerado un desatino fuera de toda lógica. Lo peor era el lavado de cerebro al que se nos sometía: la mujer como sujeto oculto y sumiso del hogar. Una situación que resulta incomprensible para los jóvenes de hoy, el terror a ser señalado y separado de la sociedad, por el simple hecho de querer desarrollarte como mujer y como individuo, puesto que no hay espacio que albergue a los inconformes.

Por poner un ejemplo: me obsesioné con presentarme al concurso de la Beca de Italia, que concedía la Diputación de Valencia. Lo intenté tres años seguidos y solo en el último año, en 1962, se me concedió después de que el jurado dijera entre dientes, porque lo escuché: “qué lástima que sea mujer” y “a ver si ahora te casas y se pierde la beca”... Mejor no recordarlo.

Debo admitir que en la Escuela Superior nunca discriminaron a la mujer y que todos recibíamos el mismo trato, pero esta aceptación acabó al intentar seguir un rol creativo y personal y trabajar como los restantes artistas. ¿Cuántas mujeres pintaban en aquella época en Valencia? Jacinta Gil, Antonia Mir, Eva Mus... pero cada una lo hacía a su aire y nunca se nos ocurrió unirnos en un esfuerzo común.

M. V. M. — Lee Krasner, Leonora, la maravillosa pintora esposa entre otros de Jackson Pollock, relata un acontecimiento parecido a tu experiencia, pero situado veinte años atrás. Su profesor Hans Hoffman —pintor y

uno de los hombres más influyentes en el mundo del arte del siglo XX—, estando un día plantado delante de una de sus obras, comentó: “esto es tan bueno que nunca sabrías que fue hecho por una mujer”. En fin... por lo que cuentas, parece que en aquella época se te consideraba cualquier cosa, menos ser una “buena chica”.

A. V. — Cuando conseguí la pensión de la Diputación con su asignación económica, compré un pequeño piso para trabajar de manera independiente, y aquel lugar se llenó de todo tipo de gente que llegaba de las Facultades y de los lugares más insospechados. Ninguno de ellos dijo nunca sus apellidos, solo el nombre. Ten en cuenta que estaba prohibido reunirse más de siete personas a la vez y que allí, a veces, éramos más de quince. Casi todos eran hombres, las chicas no se arriesgaban a que en el pueblo pudiera cuestionarse su moral dejándose ver por un apartamento con tanto trasiego. Por allí pasaron Sanchis Sinisterra, Paniagua, García Pardo, Manolo Valdés o Vicente Aguilera... Creamos un ambiente acogedor y transgresor donde era posible comunicarse, expansionar el espíritu e incluso construir realidades ilusorias, totalmente ajenas a la realidad del momento. Fue una experiencia emocionante.

M. V. M. — En tus comienzos, durante los años sesenta, practicas la pintura tradicional figurativa, para después adentrarte en la expresión abstracta sin llegar nunca, en toda tu trayectoria, a romper íntegramente con la figuración... Juana Francés consideraba que la abstracción y la figuración son un medio y una forma de desarrollar una tendencia. ¿Cómo se produce en ti ese cambio?

A. V. — Desde mis inicios, mi forma de ser había reaccionado ante estímulos vivenciales, relacionados con la expresión directa del

sentimiento, profundamente subjetiva, personal y espiritual a un tiempo.

Aunque exista un sustrato lógico y ordenado que responde a muchos años de estudio sistemático, finalmente la intensidad de la experiencia, en el aquí y ahora, siempre escapa de alguna manera a los sistemas aprendidos, y por ello se crea una tensión expansiva que puede adoptar dos formas —aunque siempre dinámicas— según se esté realizando una experiencia figurativa o abstracta.

En toda mi trayectoria ambas formas se alternan; hay una necesidad de eludir la reiteración y la fatiga que se produce, ten en cuenta que yo pinto todos los días. En mis figuras suelen aparecer elementos que producen la sensación de algo estático, sin embargo, la materia, el color y los trazos de los elementos, más o menos figurativos, suplen la escapada que suele producirse en la abstracción hacia el exterior del cuadro, rompiendo su ortogonalidad, y estableciendo una especie de danza rítmica que te sugiere seguir movimientos y direccionalidades múltiples.

M. V. M. — ¿El estilo depende de la idea?

A. V. — Mira, de la misma manera que no elegí ser mujer, ni tener los ojos verdes, ser expresionista tampoco ha sido una elección. Ser pintora sí que fue una decisión propia e inapelable. Hay cosas que la naturaleza determina y otras en las cuales podemos manifestar una voluntad de elección. Ser artista expresionista no se elige. Se es. Y esto es así porque hay una realidad o constitución orgánica, que te obliga a actuar según lo que la naturaleza ha determinado en ti.

No soy yo quien lo afirma. Ya, a principios de la Primera Guerra Mundial, Wölfflin escribió sus *Conceptos fundamentales para la historia del arte* y en ellos avanzaba la idea que, entre los innumerables artistas independientes, existen dos categorías muy diferenciadas que él denomina “ópticos” y “visuales”. Más adelante, en 1961, Viktor Lowenfeld y Lambert Brittain insisten en estas caracterizaciones, aunque ellos denominan a los distintos tipos de individuos como “visuales” y “hápticos”. Además, consideran a ambos grupos como los dos extremos opuestos de la expresión creadora basada en el modo de organización perceptiva que les caracteriza.

En mis 44 años de profesión docente he insistido en explicar estos términos a mis alumnos, pues es de considerable importancia que ellos, como futuros maestros, puedan orientar las actividades artísticas de manera lógica y equitativa. Evidentemente, no sé si en el arte conceptual también podríamos establecer claramente estas diferencias y, según tengo entendido, las experiencias artísticas que se están impartiendo en las Facultades de Magisterio consideran que no es importante respetar las formas genuinas de expresión libre de los niños.

M. V. M. — Pareciera que hablas de ejercer un tipo de adoctrinamiento también en la expresión plástica...

A. V. — Como docente se trata de determinar si en un individuo, a partir de los 12 años, se puede apreciar ya si su temperamento va a ser objetivo (visual) o, por el contrario, subjetivo (háptico).

También entre los artistas existen estas diferencias que afectan a la realización de sus formas expresivas, y no solo en la pintura, sino

asimismo en las restantes formas artísticas. De una forma o de otra, hay un hecho importante a considerar: el porcentaje de individuos visuales es cuantitativamente más del doble que el de los hápticos, con lo cual estos últimos suelen salir perjudicados.

También existen personas que, por encontrarse en medio de estos extremos, participan de ambas características, lo cual les otorga una posición privilegiada, como es el caso de Velázquez. En las *Meninas*, podemos encontrar ambos ejemplos. Por un lado, el borde del vestido de la infanta Margarita es completamente háptico o táctil. Está tan recortado y es tan contundente, que podríamos asirlo con las manos. Sin embargo, en el pelo de la infanta o en el fondo, donde se aprecian la distancia y la luz, el efecto visual ejerce todo su poder tan contundentemente como en el caso anterior.

En la pintura de todos los tiempos podríamos identificar a los visuales, por ejemplo, como los impresionistas: observan la realidad desde fuera de sí mismos, como espectadores, y no se involucran en problemas dramáticos. Los hápticos, por el contrario, necesitan identificarse con lo que está fuera y dentro de ellos de manera emocional. Sus formas no son superficiales, sino que exageran el drama o la situación que contemplan, dando una sensación táctil a sus representaciones. Evidentemente, hablamos de artistas considerados como expresionistas. Sobre esto habría mucho que hablar... es un tema muy extenso y muy complejo.

M. V. M. — El expresionismo abstracto como una mirada exterior a la mirada interior, como la expresión de un presente complejo despolitizado. El sacrosanto mundo

interior. Por el gesto de los brochazos, los chorreos de color y las manchas de pintura, este movimiento se identificó, enseguida, con una fuerte virilidad, pero en paralelo, y silenciadas, había muchas mujeres expresionistas cuyo gesto pictórico no estaba impregnado de esa violencia y tragedia atormentada. Por poner un ejemplo: Elaine de Kooning, en 1962, llegó literalmente a embadurnar la cara en el retrato del escritor Frank O'Hara, y cuando le preguntaron el porqué explicó: "O'Hara es más O'Hara sin cara". La imagino, inmediatamente después, cruzando las piernas y encendiendo un cigarrillo, probablemente sonriendo. Una contestación así nunca habría salido de un ego expresionista masculino.

A. V. — Yo creo que, en mi obra, más que expresar emociones expreso sentimientos, o las dos cosas a la vez. Sé que se me adjudica un cierto dramatismo, que a mi entender no tiene mucha razón de ser. He sido dramática en algunas ocasiones puntuales, como por ejemplo en la serie de "Expresionismo dinámico" (1965), porque estaba planteando una situación angustiosa de personajes que gritan y gesticulan, reclamando su derecho a vivir dignamente. O en el caso de la serie de "La Dona", que comenzó después de 1982, y que tuve que plantearla así debido a que, aunque la democracia estaba organizando de una manera más acorde con la justicia la situación de la mujer, sus resultados —como se ha podido ver— han tardado muchos años en conseguir que la conciencia social admita, y desarrolle, unos roles que las mujeres aún llevamos auestas en muchos casos. Pero al margen de esas dos series, no considero que mi pintura sea dramática.

M. V. M. — **Bueno, todos somos un drama, ya lo escribió Calderón de la Barca en el siglo XVII, pero no tiene porqué ser forzosamente trágico... ¿O sí? Aurora, elegiste como tema de tu tesis doctoral estudiar la composición y la obra formal en la obra plástica de Manolo Millares.**

A. V. — Efectivamente. Millares ha sido uno de los grandes artistas, cuya obra me ha emocionado profundamente, así como sus escritos. Demostré que no era un pintor informalista en absoluto. Además, su carácter expresionista le hacía evitar la representación del espacio hacia dentro, aunque lo intentaba realizando algunos agujeros en la tela del soporte, para meternos en lo que hay detrás de la realidad, en el misterio. Su construcción, desarrollada en las formas que manipulaba, siempre hacia fuera, le hacían invertir la perspectiva, que en lugar de producir efectos escenográficos o ilusorios, desarrollaba el espacio hacia delante, como recibiendo al espectador, al cual conducía hacia la partición del soporte, del plano del cuadro. Estas particiones, generalmente armónicas, estaban determinadas por las costuras que sustentaban sus volúmenes. A mi entender, fue un artista expresionista que siempre antepuso la emoción a la gestualidad, y la construcción a lo informal.

M. V. M. — **En nuestras conversaciones cotidianas surge frecuentemente el nombre de Pablo Picasso a quien las dos adoramos. ¿Qué artistas han sido tu inspiración?**

A. V. — Me han impresionado siempre las pinturas prehistóricas, sobre todo las de Lascaux. Curiosamente, las emociones más notables proceden de algunas obras escultóricas como los Esclavos de Miguel Ángel y el friso helenístico del Altar de Pérgamo. Es imposible seleccionar obras de artistas concretos. Siempre me he identificado con la pintura de Miguel Ángel y la de José de Ribera, el Españolito, o las series blancas de Manolo Millares, "Antropofauna" y "Neandertalio". En realidad, cualquier artista puede aportar emociones en mí, sean de tipo más intelectual, sensible, o de cualquier otro carácter. Además, las preferencias suelen

adaptarse a los momentos que se viven cuando se descubren o contemplan.

M. V. M. — ¿Cómo es tu proceso pictórico?

A. V. — El proceso creativo comienza dentro de tu cabeza, estás pintando aunque no estés delante de la tela. Cuando llega el momento emocionante, a veces cierro los ojos y trazo sobre la superficie unas líneas rítmicas, que son como movimientos expresivos que salen de muy adentro, como una danza. Cuando abro los ojos, veo aquello y me sorprende. Poco a poco voy colaborando en el desarrollo de esos trazos primigenios y voy dándoles forma. De improviso, aparecen imágenes abstractas o, incluso, referentes a algo figurativo. Empiezo a pintar completando la imagen. Pero llega un momento en que el cuadro te habla. Tú quieres poner un rojo y él te dice: no, ahí no. Hay un tira y afloja. Comienzas a argumentar e incluso a discutir con él. El cuadro te habla y te exige, es un ser vivo. Finalmente llegamos a un entendimiento mutuo y los dos nos sentimos identificados, completos.

M. V. M. — Para la exposición, hemos optado por una selección de obras muy reducida en cuanto a su número, pero con gran relevancia en lo relativo a su significado y su poder visual. ¿Puedes comentarnos algo al respecto?

A. V. — En una exposición se pueden ver muchas cosas, y depende del planteamiento que se proponga el que destaquen unos elementos y no otros en la trayectoria de un artista. En este caso, la limitación del espacio hace que tengamos que renunciar a mostrar un amplio abanico de posibilidades.

Precisamente, en el tiempo que duró el confinamiento, mi hijo y yo nos dedicamos

a catalogar parte de mi obra. Pudimos ordenar más de 500 cuadros y fue un trabajo considerable que nunca había hecho con anterioridad.

Seleccionar todo ese material es un esfuerzo increíble. Esperemos que el resultado sea satisfactorio.

M. V. M. — Recuerdo una entrevista a Soledad Sevilla en la que comentaba que, el espectador es atraído o repelido hasta la distancia óptima por los distintos planos de percepción, y por descubrir que la aproximación física es un dato variable e importante de la visión. Hemos fabricado algunos trucos en el espacio expositivo que, espero, funcionen.

La exposición se titula “Aurora Valero, sin límites”. ¿Desde tu punto de vista, por qué este título?

A. V. — Me hubiera gustado disponer de muros para pintar “sin límites”... aunque la expresión sea un tanto exagerada, pues siempre existen límites en cualquier formato. Creo que se refiere más bien a dejar que la pintura escape siempre del formato y que no se contenga dentro de unos límites precisos. Eso se manifiesta en mi trabajo desde hace más de quince años. No limitar la imaginación, ni los propósitos, ni los posibles condicionamientos que impidan al espíritu volar y “escapar” hacia otros horizontes que deseáramos infinitos.

València, marzo de 2021

María Victoria Margarida
Comisaria de la muestra

AURORA VALERO.
Esbozo curricular

Aurora Valero (1940, Alboraiá, Valencia) ha compaginado su dedicación a la pintura, desde el principio, con la educación, a la que ha dedicado 44 años. Y eso ha sido así por considerar que ambas pueden cambiar la sociedad contribuyendo a propiciar un enriquecimiento personal mediante el desarrollo de su sensibilidad. Dos vertientes a las que ha incorporado también su quehacer investigador.

Catedrática de Expresión Plástica desde 1969 en la Escuela Universitaria de Córdoba y en las Universidades de Barcelona y de Valencia, estuvo adscrita al Departamento de Didáctica de la Expresión Musical, Plástica y Corporal de la Universitat de València, del que fue directora desde el año 1989 hasta 1991.

Es doctora en Bellas Artes por la Universidad Politécnica de Valencia en 1988 y académica correspondiente de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos de Valencia, desde el año 2005. En el año 2010 es nombrada académica numeraria de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos de Valencia, y es secretaria general de dicha Academia desde febrero de 2015 hasta febrero de 2019.

Inicia su trayectoria pictórica con una exposición individual en el Palacio de la Generalidad de Valencia en 1964, tras haber obtenido por concurso la pensión de la Diputación Provincial de Valencia en 1962, siendo la primera mujer en conseguirla.

Desde entonces ha sobrepasado las cien exposiciones individuales entre las que figuran:

- Sala "El Prado", del Ateneo de Madrid (1968)
- Asociación Cultural de Pintores y Escultores del Mundo en Marsella (1978)
- Museo de Arte de Albacete (1984)

- Círculo de Bellas Artes de Valencia (1984)
- Sala del Centre Cultural Bancaixa de Valencia (1991)
- Galería 11 de Alicante (en cinco ocasiones desde 1984)
- Galería Rosalía Sender de Valencia (1995)
- Palau de la Música de Valencia (2000-2001)
- Los *Inmortales* en la Biblioteca Valenciana en 2001, en el Museo de la Universidad de Alicante MUA y en el Auditorio de Castellón en 2006
- Diputación de Jaén en 2003
- *Archipiélagos* en la Universidad Politécnica de Valencia en 2004, Sala del Stadt de Maguncia (Alemania) en 2005 y Galería Gnacarini de Bolonia en 2005
- Atarazanas de Valencia en 2007
- Castillo de Santa Bárbara en Alicante en 2009
- Delegación de Justicia y Administración Pública de Madrid en 2010
- Colegio de España en París en 2011
- Cámara de Industria y Comercio de Maguncia (Alemania) en 2015
- Fundación Carulla de Tarragona en 2016
- Universidad del Espacio IRS de Stuttgart en 2018
- Casa de la Cultura de Alboraiá en 2019
- Casa de la Cultura de Meliana 2019

También ha participado en más de doscientos salones oficiales y exposiciones colectivas, como los Salones de Arte Actual de Valencia y Barcelona; Salones de Otoño de Palma de Mallorca y Valencia; Salones de Marzo de Valencia, en varias ocasiones. También ha participado en las siguientes exposiciones: *Sesenta y ocho plásticos valencianos*, del Centro Cultural de la Villa de Madrid, en 1987; *Interarte*, de Valencia y ARCO-1987-88, de Madrid, con la Galería 11, en *La impronta de la Vanguardia*, en el Museo de San Pío V de Valencia, en 1994; en *Un*

segle de pintura valenciana, en el IVAM de Valencia; en el MEAC de Madrid y en la Llotja d'Alacant, en 1994; en *Desde Sala Mateu*, Atarazanas de Valencia, en 1998; en *Nosotras por nosotras*, Instituto Mexicano de Washington, Alicante y Castellón, en 1998; en *La memoria que ens uneix*, inauguración del Museo de la Universidad de Alicante, MUA, en 1999. En la colectiva *Witness and Reponse* de la Biblioteca del Congreso de los EEUU en Washinton; en Potsdam, Colonia, Coblenza, Herrenberg, en 2001; en Washington, Nueva York, Florida, San Francisco, Alemania, Francia, Israel, Chile, Japón, Corea, Brasil, Uruguay, El Salvador, República Dominicana, Argentina, Honduras, Austria, Budapest, Dubai, en distintas ocasiones.

Comenzó su obra con un expresionismo lírico que se radicalizó hasta alcanzar, en 1965, una tensión plástica dramática y temperamental. Evolucionó hacia un simbolismo relacionado de alguna forma con el pop art en los dos años siguientes y, movida por una inquietud experimental, exploró diferentes materiales y técnicas en la década siguiente (1968-78) hasta conseguir una abstracción depurada y geométrica en la que introdujo el relieve. En 1978 inició una revisión de las formas clásicas en su serie *Homenaje a Fidias*, a la que siguió otra más colorista denominada *L'Horta*. En 1982 reanudó la figuración de los años sesenta con la serie denominada *La dona*, compuesta por grandes personajes femeninos cuyo protagonismo se debió al interés de la pintora por denunciar la situación social de la mujer: *Geas*, *Anteas*, *Magnas Materes* y *Magnas Deas* se manifiestan intensamente dramatizados. Otras series intercalaron planteamientos más abstractos, como la denominada *Contrast* o la que tomó el nombre de *Bereshit Bará*, en la que además introdujo el oro como materia plástica.

Entre 1999 y 2001 realizó otra serie, *Los Inmortales*, en la que llevó a cabo una fusión de las artes al incorporar a la poesía de Vicente Aleixandre y a la música de Ángeles López Artiga la visión pictórica inspirada en ellos. En la siguiente serie, *Archipiélagos*, investiga la articulación de las formas, sobre formatos modulares que pueden montarse y componerse de forma diferente según un juego de ordenador. Sus últimas series se agrupan en una visión inspirada en el Mediterráneo: *Sueños del alba*, *Retorno a Ítaca*, *Ágora* y *Laberintos*, que componen sobre grandes formatos, ritmos y espacios abiertos y colores transparentes en los que predomina el blanco.

Su última serie, *El cosmos*, con la que llegamos a la actualidad, consta de unas cincuenta piezas, entre las que destacan cinco grandes murales que miden en vertical entre 3 y 4,80 m. En ella se interesa por fijar en la pintura una visión plástica del espacio sin que los efectos evanescentes de la realidad interfieran en su modo de asumir las constantes plásticas de su trayectoria anterior.

En conjunto y a lo largo de estos sesenta años de ininterrumpida actividad, es patente la fuerza y el carácter de sus contrastes y de sus trazos gestuales y texturados, así como sus genuinos planteamientos plásticos que se producen, siempre, desde una profunda emoción de la que no está ausente la reflexión.

Aurora Valero ha publicado dos libros: *El arte de la pintura en la prehistoria: instinto, armonía y construcción*, en 1995, y *El mar pintado: la pintura mural del Mediterráneo antiguo*, en 1996. Ha publicado diversos artículos en revistas especializadas de arte y de didáctica. También ha participado en diversos proyectos de investigación, como el de *El arte como argumento*

educativo, en la Universidad de Valencia y el proyecto Sócrates-Comenius, en colaboración con Italia, Polonia y Valencia. Ha pronunciado conferencias en multitud de Universidades tanto nacionales como internacionales.

Su obra se encuentra en diversos museos y colecciones, como el Museo Provincial de Bellas Artes de Valencia desde 1970; el Museo Popular d'Art Modern de Vilafamés desde 1980; el Museu d'Art Contemporani d'Elx desde 1980; el San Francisco Museum of Contemporary Hispanic Art en 1989; el Museo de la Solidaridad Salvador Allende de Santiago de Chile desde 1991, Museo de las Américas de Florida desde 1991; el IVAM de Valencia, etc. y en colecciones como Bancaixa de Valencia, Universitat de Barcelona, Escola Universitària de Tarragona, Universitat de València, Diputación de Jaén, la Biblioteca del Congreso de los EUA en Washington, Ayuntamiento de Maguncia, Universidad del Espacio IRS de Stuttgart desde 2018, etc.

Una vida llena en la que su intensidad es una de las constantes vitales.

EXPOSICIÓ

Comissariat María Victoria Margarida
Romà de la Calle

Coordinació general Norberto Piqueras Sánchez

Gestió tècnica i registre Desirée Juliana Colomer

Gestió administrativa Marga Ros Martínez
Raquel Moret Alfonso

Comunicació Magda Ruiz Brox
Ignacio Agote
Irene Liberia

Disseny expositiu María Victoria Margarida
Matra museografía

Suport i recursos expositius Art i Clar
Sinergies

Muntatge expositiu Tti

Transport Art i Clar

Assistència muntatge i il·luminació Francisco Burguera Pérez
Álvaro David García
Pedro Herráiz Merino

Assistència en sala Esfera Proyectos Culturales

AURORA VALERO, sense límits.
Testimonis i emocions al laberint de l'existència

Centre Cultural La Nau de la Universitat de València
Sala Estudi General
15 d'abril - 6 de juny de 2021

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Rectora de la Universitat de València	M ^a Vicenta Mestre Escrivà
Vicerectora de Cultura i Esport	Ester Alba Pagán
Directora del Servei de Cultura Universitària	Adela Cortijo Talavera
Cap del Servei de Cultura Universitària	Rosa Llorca Corresa
Organitza	Vicerektorat de Cultura i Esport, Universitat de València Centre Cultural La Nau, Universitat de València
Col·labora	Generalitat Valenciana Conselleria d'Educació, Cultura i Esport

Agraïments

Rafael Miró Pascual
Irene Tomás Tortajada
J. Rafael Adell Valero
Lola Morón Alandi

CATÀLEG

Edita	Universitat de València
Textos	Romà de la Calle María Victoria Margarida
Coordinació	Norberto Piqueras Romà de la Calle María Victoria Margarida Desirée Juliana
Disseny i maquetació	Collage-no
Traduccions i correccions	Antoni Domènech Servei de Política Lingüística, UV
Fotografies	Eduardo Alapont Juan Carlos Muñoz (pàg. 14, 15, 33 i 58)
Impressió	Pentagraf
Dipòsit legal	V-992-2021
ISBN	978-84-9133-382-1
© Dels textos	Els autors
© De les imatges	Els autors
© D'aquesta edició	Universitat de València

